

Analýza postojů původců a původkyň domácího násilí a práce s nimi

Tereza Herdová
Lucie Jarkovská
Kristýna Pešáková
Zdeněk Trávníček

2016

Vydává Oddělení rovnosti žen a mužů Úřadu vlády ČR v rámci projektu „Domácí násilí a genderově podmíněné násilí / Uplatňování hlediska rovných příležitostí žen a mužů a podpora sladování pracovního a soukromého života“ (reg. č. NF-CZ13-PDP-2-002-01-2014) financovaném z Norských fondů

Obsah

1. Úvod.....	4
1.1 Cíle analýzy.....	4
1.2 Koncepční rámec analýzy	5
2. Práce s původci a původkyněmi domácího násilí v České republice.....	15
2.1 Shrnutí legislativního i nelegislativního rámce práce s původci a původkyněmi DN	15
2.2 Systémový přístup k řešení domácího násilí	19
2.3. Jak se v ČR pracuje s původci a původkyněmi domácího násilí	21
3. Výzkum mezi původci a původkyněmi domácího násilí	25
3.1 Motivace páchat násilí.....	27
3.2 Reflexe programu pro původce a původkyně násilí	30
3.3 Postoje k domácímu a genderově podmíněnému násilí a souvislosti s postoji k rovnosti žen a mužů	35
4. Výzkum mezi terapeutky a terapeuty	38
4.1 Spektrum služeb a jejich hodnocení ze strany terapeutů/ek.....	38
4.2 Cíle a koncepce programů	39
4.3 Ambivalence práce s původci a původkyněmi násilí	41
4.4 Dobrovolnost vs. nařízení účasti v programu	43
4.5 Genderové aspekty práce s původci a původkyněmi násilí	44
4.6 Spolupráce s dalšími institucemi.....	46
4.7 Financování programů	47
5. Příklady zahraničních praxí v oblasti prevence DN zacílené na původce a původkyně násilí.....	49
5.1 Přístupy k prevenci domácího násilí prostřednictvím práce s jeho původci a původkyněmi v zahraničí.....	49
5.2 Příklady dobrých praxí ve vybraných zemích v Evropě	50
6. Závěry a doporučení	61
6.1 Doporučení pro veřejnou správu.....	61
6.2 Doporučení pro organizace realizující programy pro práci s původci a původkyněmi násilí	64
7. Použité zdroje	65

Abstrakt:

Analýza postojů pŕvodců a pŕvodkyň domácího násilí a práce s nimi popisuje současnou praxi v České republice v práci s pŕvodci a pŕvodkyněmi násilí, motivace účastníků a účastnic programů a hodnocení dosavadní praxe jejich terapeutů a terapeutkami. Dále shrnuje několik pŕíkladů dobrých praxí ve třech evropských zemích. Na základě informací poskytnutých organizacemi v České republice, polostrukturovaných rozhovorů, otevřených zdrojů a závěrů zahraničních odborníků a odbornic nabízí analýza doporučení pro systematictější pŕístup a politiky týkající se práce s pŕvodci a pŕvodkyněmi domácího násilí. Analýza ukazuje, že se v České republice věnuje práci s pŕvodci a pŕvodkyněmi násilí devět programů. Jedním z nejdůležitějších závěrů je jednoznačně pozitivní dopad na změny v chování klientů a klientek programů. Nejdůležitějšími doporučeními plynoucími z analýzy pak je vytvořit podmínky pro zlepšení dostupnosti těchto programů a informovanosti o nich, zavedení jejich systematické finanční podpory a podpory interdisciplinární spolupráce mezi relevantními subjekty.

Abstract:

The Analysis of domestic violence perpetrators' attitudes and work with perpetrators presents the current practice in the Czech Republic in the field of work with perpetrators of domestic violence, the motivations of the programs' participants and evaluation of the practice provided by their therapists. Furthermore, it summarizes some examples of good practices in three European countries. Based on information provided by the Czech organisations, semi-structured interviews, open-source data and conclusions made by foreign experts, the analysis provides recommendations for a more systematic approach and policies related to work with perpetrators. The Analysis describes nine programs working with perpetrators of domestic violence in the Czech Republic. One of the major findings is an indisputably positive effect on change in behaviour of the programs' clients. Among the most important recommendations the authors list: necessity to create conditions for better access and awareness of such programs, to put in practice a systematic funding and to support interdisciplinary cooperation among relevant institutions and organisations.

1. Úvod

1.1 Cíle analýzy

Analýza postojů původců a původkyň násilí a práce s nimi (dále jen „analýza“) byla zpracována na základě zadání Oddělení rovnosti žen a mužů Sekce pro lidská práva Úřadu vlády ČR autorkami Terezou Herdovou, Lucií Jarkovskou a Kristýnou Pešákovou a autorem Zdeňkem Trávníčkem. Analýza byla zadána v rámci projektu „Domácí násilí a genderově podmíněné násilí / Uplatňování hlediska rovných příležitostí žen a mužů a podpora sladování pracovního a soukromého života“ financovaného z Norských fondů.

Práce s původci a původkyněmi domácího násilí se v České republice v posledních letech rozvíjí jako jeden z nedílných nástrojů prevence domácího násilí. Několik organizací se systematictěji věnuje v práci s původci a původkyněmi násilí terapeutickým intervencím, edukaci a nácviku různých dovedností, jako je zvládání konfliktů a vzteku, s cílem zamezit opakování násilí a zmenšit pravděpodobnost rozvoje závažných forem domácího násilí. Tyto intervence nazýváme v této analýze souhrnně obecným termínem „programy pro původce a původkyně domácího násilí“, jejich podoba, používaná metoda či rozsah se však u jednotlivých organizací liší.

Záměrem analýzy je předložit odborné veřejnosti přehled o dosavadní praxi v práci s původci a původkyněmi násilí v ČR a shrnutí legislativních a nelegislativních podmínek pro tuto práci (Kapitola 2), zhodnotit dopad programů na jejich konkrétní účastníky a účastnice formou kvalitativního výzkumu mezi klienty a klientkami programů (Kapitola 3) a jejich terapeuty a terapeutkami (Kapitola 4) a na příkladech vybraných evropských zemí vyzdvihnout některé příklady dobrých praxí v zahraničí (Kapitola 5). Na tomto základě analýza formuluje doporučení pro systematický přístup k práci s původci a původkyněmi domácího násilí v ČR (Kapitola 6).

Autor a autorky analýzy děkují všem organizacím, které spolupracovaly při získávání dat z dotazníkového šetření i kvalitativních rozhovorů. Za poskytnuté konzultace pak jmenovitě děkujeme Barboře Jakobsen (Alternativ til Vold, Norsko)¹, Nině George a Paule Heinrich (Work with perpetrators of domestic violence - WWP-EN, Německo)², Colinu Fitzgerald (Respect, Velká Británie)³, Barboře Holušové (Centrum sociálních služeb Praha, ČR)⁴, Vítězslavu Klusákovi (Probační a mediální služba ČR, středisko Brno)⁵ a Lucii Zachariášové (Úřad vlády ČR)⁶.

¹ Srov. <http://atv-stiftelsen.no/engelsk>

² Srov. <http://www.work-with-perpetrators.eu>

³ Srov. <http://respect.uk.net>

⁴ Srov. <http://www.csspraha.cz/24868-informacni-a-poradenske-centrum-viola>

⁵ Srov. <https://www.pmscr.cz>

⁶ Srov. <http://www.vlada.cz/cz/urad-vlady>

1.2 Konceptní rámec analýzy

1.2.1 Co je domácí násilí

Pro zjednodušení v analýze hovoříme o programech pro původce a původkyně *domácího násilí*. V praxi se však ukazuje, že situace, ve které jsou původci a původkyně násilí při vstupu do programu, bývá složitější a nelze ji vždy označit pouze termínem „domácí násilí“. V této analýze proto pracujeme se vzájemně provázanými situacemi označovanými pojmy, jež zde pro přehlednost vysvětlujeme.

Osoby účastníci se programů pro původce a původkyně domácího násilí se dopouštějí násilí v blízkých vztazích: jak domácího násilí, tak obecného partnerského násilí, přičemž v některých případech lze jejich násilné jednání posoudit také jako genderově podmíněné. I v případě, že se účastní programu pro původce a původkyně domácího násilí, mnohdy se v různých fázích jejich vztahů vyskytuje také vzájemné partnerské násilí, nebo i domácí násilí směřované jejich partnerem či partnerkou vůči nim. Důležitým faktorem rozvoje násilného jednání je u nich mechanismus mezigeneračního přenosu násilí.

Násilí v blízkých vztazích zahrnuje jakékoli projevy násilí mezi osobami blízkými (příbuzní a osoby žijící ve společné domácnosti), ať už vzájemné nebo jednostranně zaměřené jednou osobou vůči druhé/druhým. Může se projevovat jako násilí v partnerském vztahu, ve výchově (tělesné tresty a týrání dětí), domácí násilí i vzájemné partnerské násilí, ojedinělý i opakující se výskyt násilných epizod.

Domácí násilí: dle Akčního plánu prevence domácího a genderového násilí na období 2015 – 2018 jde o „veškeré akty fyzického, sexuálního, psychického, ekonomického či dalších forem násilí, nejčastěji jejich kombinace, k nimž dochází v rodině nebo v domácnosti anebo mezi bývalými či stávajícími manžely, partnery či osobami blízkými, bez ohledu na to, zda původce či původkyně násilí sdílí nebo sdílel/a společnou domácnost s osobou ohroženou tímto násilím.⁷ Jedná se o opakované, dlouhodobé a stupňující se násilí, kterého se dopouštějí dospělí nebo mladiství na svých blízkých. Osobou ohroženou může být například manžel/manželka, druh/družka, rozvedení manžel/manželka, dítě, rodič, prarodič či sourozenec. Pro účely analýzy používáme tuto širší definici domácího násilí, jež nemusí být nutně naplněním trestněprávní definice týrání osoby žijící ve společném obydlí nebo dalších trestných činů souvisejících s domácím násilím.⁸

⁷ Podle Akčního plánu prevence domácího a genderového násilí na období 2015 – 2018, s. 6.

⁸ Srov. Trestní zákoník č. 40/2009 Sb., § 199 Týrání osoby žijící ve společném obydlí, kde se týráním rozumí zejména jednání, které ohrožená osoba pociťuje jako těžké příkoří

Vzájemné (obecné) partnerské násilí představuje spontánní a situační agresivní reakci na konfliktní situaci, oba partneři se mohou v rolích agresora a oběti střídat. U těchto násilných konfliktů v partnerských vztazích existuje (na rozdíl od domácího násilí) genderová symetrie.⁹

Původci a původkyně domácího násilí jsou dospělé osoby, jež se dopouštějí některé z forem domácího násilí. Autor a autorky analýzy ve shodě s mnoha odborníky a odbornicemi v ČR i v zahraničí zastávají postoj, že odsouzeníhodné je násilné jednání a nikoliv osoba jednající násilně. Takovýto přístup při práci s původci a původkyněmi násilí napomáhá vytvořit si s klientem či klientkou vztah založený na důvěře a respektu, který je potřebný pro úspěšný efekt jakékoli terapeutické intervence. Proto doporučujeme vyhýbat se v souvislosti s původci a původkyněmi násilí označení jako je „násilník“, „násilná osoba“, „agresor“ nebo „pachatel domácího násilí“, se kterými se osoby dopouštějící se násilí v blízkých vztazích zpravidla neidentifikují. Taková nálepka může být při terapeutické intervenci spíše překážkou změny. Označení terapeutické intervence za program „pro pachatele“ může mít u dobrovolných účastníků a účastnic navíc velmi negativní vliv na jejich rozhodnutí do programu vstoupit nebo v něm setrvat.

Genderově podmíněné násilí zahrnuje veškeré akty fyzického, sexuálního, psychického ekonomického či dalších forem násilí, kterou jsou cíleny na ženy z důvodu, že jsou ženami nebo na muže z důvodu, že jsou muži, anebo akty tohoto násilí, které nepřiměřeně dopadají na ženy či na muže.¹⁰

Mezigenerační přenos násilí je mechanismus přenosu vzorců chování naučených v dětství, jenž výrazně zvyšuje pravděpodobnost výskytu násilného chování u dospělých. Bylo prokázáno, že pokud je dítě vystaveno domácímu násilí (jako jeho oběť nebo svědek), tělesným trestům a týrání, je to jedním z faktorů, jež podstatně zvyšují přijatelnost násilí (násilných trestných činů, tělesných trestů a partnerského násilí) v dospělosti – jak v roli agresora, tak v roli oběti.^{11 12}

(může jít o bití, pálení či jiné tělesné poškozování, ale i psychické a sexuální násilí, vydírání nebo zneužívání, vyhrožování, nucení k ponižujícím úsluhám, k žebrotě nebo činnostem, které týranou osobu neúměrně fyzicky nebo psychicky zatěžují apod.). Dále pak např. § 221 Ublížení na zdraví – úmyslné ublížení, § 222 Ublížení na zdraví – úmyslná těžká újma, § 231 Omezování osobní svobody, § 232 Zbavení osobní svobody, § 235 Vydírání, § 237 Útisk, § 241 Znásilnění aj.

⁹ Srov. Čírtková, 2010.

¹⁰ Podle Akčního plánu prevence domácího a genderového násilí na období 2015 – 2018, s. 6.

¹¹ Krug et al., s. 33.

¹² Tělesné tresty u dětí jsou v naší společnosti stále běžně akceptovány jako vyjádření tvrdé, autoritativní výchovy, i když je využívání tělesných trestů u generace dnešních rodičů méně časté, než tomu bylo u jejich vlastních rodičů. Nejčastěji používaným tělesným trestem v ČR je facka, dále také pohlavek a bití rukou nebo předmětem.

Další termíny použité v textu:

Gender

Gender je termín používaný pro vyjádření sociálních aspektů pohlaví (sociální pohlaví), tedy utváření kategorií maskulinity a femininity. Gender je na rozdíl od biologického pohlaví kulturně konstruovaným souborem rolí, které jsou přisuzovány určitému pohlaví v určité společnosti. Tyto rozdíly tedy nejsou přirozenými, danými odlišnostmi mezi muži a ženami, ale dočasnými vývojovými stupni sociálních vztahů.

Genderové stereotypy

Genderové stereotypy jsou zobecněné a zjednodušující představy o typických ženských a mužských vlastnostech, postojích a chování (femininitě a maskulinitě) v dané společnosti. Příkladem jsou odlišné role připisované jednotlivým pohlavím, např. představa, že ženám náleží hlavně pečující role v soukromé sféře a že muži mají být aktivnější ve veřejném životě.

Feminismus

Feminismus je ideologie upozorňující na nerovné postavení žen a mužů, hledá příčiny a řešení těchto nerovností. Feminismus odmítá genderové stereotypy a usiluje o svobodnou volbu způsobu života bez ohledu na role, které společnost připisuje ženám a mužům.

1.2.2 Kdo jsou původci a původkyně domácího násilí

1.2.2.1 Ekologický rámeček

Sklony k násilnému jednání podporují různé příčiny a situační faktory: okolní společnost (např. úroveň respektu k ženám), výchova (zanedbávání a týrání v dětství, kriminální prostředí v dospívání), současná situace (chudoba, nezaměstnanost), psychická i somatická onemocnění (např. neléčená deprese), úroveň stresu a (ne)schopnost relaxace, nezvládání emocí a frustrace, špatná kvalita komunikace v partnerských vztazích, nadužívání alkoholu a drog, dále také např. zvýšená hladina testosteronu apod. Tyto okolnosti částečně podmiňují a vysvětlují (a samozřejmě nikoliv omlouvají) násilné chování.

Tělesný trest je týráním, dochází-li k potrestání za pomoci předmětu, je-li bití směřováno na citlivé části těla (hlava, břicho, oblast genitálií, plosky a dlaně), nebo také tehdy, zůstávají-li na těle stopy po ranách (definice podle Vaníčková, 2004, s. 3). Srov. např. Friedlanderová et. al.: „Zatímco zhruba polovina české populace byla občas vystavena fyzickým trestům ze strany rodičů, pouze necelá čtvrtina respondentů deklaruje stejné chování – tj. občasné využívání fyzických trestů při výchově svých dětí. (...) Vztah k fyzickým trestům se částečně přenáší z rodiny na dítě. Fyzické trestání ze strany rodičů v dětství vede k benevolentnějšímu přístupu k fyzickým trestům a také vyššímu využívání fyzických trestů u vlastních dětí. Respondenti, kteří deklarovali častější vystavení fyzickým trestům ze strany svých rodičů inklinují k tomu trestat své děti častěji než respondenti, kteří v dětství téměř trestání nebyli.“

Komplexnost a vzájemnou provázanost příčin a faktorů ovlivňujících výskyt domácího násilí v celé společnosti, užších komunitách i u konkrétních jednotlivců nejlépe popisuje tzv. **ekologický rámec přístupu k prevenci násilí**. Ekologický rámec¹³ (někdy také označovaný jako sociálně-ekologický rámec) vysvětluje faktory a podmínky, kvůli kterým násilí – a specificky také domácí násilí – vzniká. Interpersonální násilí je podle něj výslednicí interakce mnoha vlivů na čtyřech úrovních, individuální, vztahové, komunitní a sociální.

- Na **individuální úrovni** hrají roli vlivy osobní historie jednotlivce a biologické faktory – např. traumatizace v důsledku vystavení násilí nebo zneužívání v dětství, psychické poruchy, zneužívání návykových látek a alkoholu, vlastní agresivní chování v minulosti.
- **Vztahy s blízkými osobami**, jako jsou rodina, přátelé, intimní partneři a partnerky a vrstevníci mohou ovlivnit riziko, že se jedinec stane obětí nebo původcem/původkyní násilí, např. zde má velký vliv přijatelnost násilí a násilné chování mezi vrstevníky.
- **Komunitní kontext** zahrnuje sociální vztahy v prostředí jako je škola, sousedství nebo pracoviště. Rizikové faktory zde zahrnují např. úroveň nezaměstnanosti nebo kriminality v místě, kde jednatelce přebývá.
- **Sociální faktory** ovlivňují to, zda společnost podmínky pro násilí spíše usnadňuje, nebo mu naopak svým nastavením brání. Patří k nim např. ekonomická a sociální opatření podporující rovnost mezi muži a ženami, převažující sociální a kulturní normy uplatňující vztah nadřazenosti mužů nad ženami, upřednostňující rodičovská práva nad právy dětí či akceptující násilí jako normální nástroj řešení konfliktů ve vztazích.

Systémový přístup společnosti k prevenci domácího násilí by měl v návaznosti na komplexní výklad příčin domácího násilí postihovat všechny faktory (sociální, komunitní, vztahové a individuální). Programy pro původce a původkyně domácího násilí zahrnují zpravidla zejména práci s vlivy individuálními a vztahovými (terapeutický přístup a nácvik technik ke zvládnání emocí), částečně i se sociálními (edukace vedoucí k větší citlivosti k rovnosti žen a mužů a k odmítnutí násilí na ženách jako přijatelné formy řešení konfliktů). Prevence domácího násilí je ale žádoucí i na úrovni celé společnosti a komunit (např. ve formě kampaní zacílených na širší veřejnost či preventivních programů na školách).

I když se různé zdroje neshodují v tom, zda a případně proč jsou muži agresivnější než ženy, statisticky je zachytitelné to, že původci těžkého fyzického násilí, ale zároveň také jeho oběťmi, jsou častěji muži.¹⁴ Ženy jsou pak podle

¹³ Srov. Krug et al., 2002, s. 1-56, nebo článek "Ecological framework" na stránkách Světové zdravotnické organizace (WHO).

¹⁴ Podle policejních statistik za rok 2015 bylo za násilné trestné činy vyšetřováno a stíháno pouze 9 % žen (1038 žen z celkového počtu 11357 stíhaných a vyšetřovaných

statistických údajů i podle zkušenostní pomáhajících organizací v naprosté většině oběťmi domácího (zejména fyzického) násilí a sexuálního násilí ze strany mužů. Více než třetina žen v České republice zažila během svého života některou z forem násilí ze strany svého partnera¹⁵, což potvrzují domácí¹⁶ i mezinárodní výzkumy.¹⁷

Genderový výklad příčin domácího násilí se zaměřuje především na odlišnou socializaci žen a mužů. Genderová socializace mužů probíhala dlouhodobě s větším důrazem na agresivitu a její zvládnutí. Socializace emocí u chlapců podlého nejrozličnějším restrikcím (srov. zásadu „kluci nebrečí...“ apod.) a komunikační dovednosti nejsou u chlapců běžně tolik podporovány jako u dívek. Dívky jsou na rozdíl od chlapců ve větší míře vychovávány s důrazem na pomoc a péči o druhé lidi, tedy spíše ke spolupráci než k soutěžení.¹⁸ Některé výzkumy delikvence však ukazují, že část dívek se chová podle násilných vzorců, jež jsou připisovány spíše chlapcům, a mnohdy je v míře násilí dokonce předčí. Například nová britská studie mezi vysokoškolskými studenty a studentkami ukázala, že ve vzorku mladých lidí mají naopak ženy ve vztazích větší sklony k fyzickému násilí a k ovládnutí partnera než muži vůči partnerce.¹⁹

Jakkoliv je faktor nerovného postavení žen a mužů v mnoha individuálních případech při násilném jednání důležitý (srov. níže kap. 3), chápat domácí násilí jako pouze genderově podmíněné násilí je přesto problematické. Genderový aspekt je při bližším pohledu na situaci domácího násilí spíše jeden z více klíčových faktorů, které k rozvinutí násilného jednání přispívají, nemusí však být ten nejvýznamnější. I když je podle dostupných dat naprostá většina závažného domácího násilí mezi partnery páčáno na ženách, muži jsou také v nezanedbatelné míře oběťmi násilí ze strany svých partnerek – jak fyzického, tak zejména psychického, často se závažnými dopady na zdraví.²⁰ V jednom z aktuálních výzkumů²¹ bylo zachyceno, že více než 5 % českých mužů zažilo v posledních pěti letech nějaký druh fyzického útoku ze strany manželky či partnerky. Výzkum ukázal, že většinou šlo o závažné incidenty. Tento výzkum zároveň potvrdil genderovou asymetrii partnerského násilí, kdy stejnou formu napadení ze strany svého partnera zažilo 13 % žen (oproti 5 % mužů). Psychické

osob), z toho např. u vražd je to 17 % žen a u týrání osoby žijící ve společném obydlí 2 % žen, srov. <http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2015.aspx>

¹⁵ Pikálková (ed.), s. 56.

¹⁶ Buriánek - Pikálková - Podaná, 2015 (Ženy jako oběti partnerského násilí).

¹⁷ Zdroje: FRA 2014 a Světová zdravotnická organizace 2013.

¹⁸ Buriánek - Pikálková - Podaná, 2015, s. 18.

¹⁹ Tato studie zároveň ukázala, že se muži chovají agresivněji k jiným mužům než ženy k ženám. Studie tak dokládá, že násilí ve vztazích není způsobeno (jen) touhou mužů ovládat ženy a že násilí není výsadou mužů. Zdroj: článek The British Psychological Society: „Women more aggressive to partners than men“.

²⁰ Srov. Čírtková, 2010.

²¹ Buriánek - Pikálková - Podaná, 2015.

násilí navíc zasahuje ještě větší podíl mužů (4 % respondentů uvedly, že s tímto násilím ze strany své současné partnerky se setkávají stále a 15 % často), jakkoli je těžké v této oblasti stanovit hranici, kdy už jde o domácí násilí.²²

Mezi odborníky a odbornicemi na domácí násilí nepanuje jednoznačná shoda o jeho genderové asymetrii. Na základě různých kritérií existují k této problematice přístupy i zcela opačné.²³ V kontextu České republiky se výzkumu genderové asymetrie domácího násilí věnuje např. Ludmila Čírtková, která dochází k závěru, že jaderným znakem domácího násilí je zjevná, dlouhodobá vztahová asymetrie. Oběť, ať už muž či žena, tím sklouzává do pozice podřízeného, podrobeného partnera či partnerky. U mnoha případů domácího násilí tak platí, že jde o jednostranně zaměřenou moc a kontrolu, uplatňovanou nad partnerem či partnerkou.²⁴ Z praxe programů pro původce a původkyně se však ukazuje, že není žádoucí zaměřit se pouze na případy jednostranného násilí, odpovídající definici tzv. intimního terorismu. V mnoha případech je násilí v blízkých vztazích (srov. výše kap. 1.2.1.) předstupněm nebo jednou z fází komplexní situace domácího násilí. Nabízet programy pro původce a původkyně násilí pouze těm, kteří a které se nacházejí ve vztahu čistě jednostranně násilném, znamená opomenout velké procento případů, jež jsou předstupněm nebo některou z fází závažnějších forem domácího násilí. Skutečnost, že oběťmi domácího násilí mohou být jak ženy, tak muži, nás v rovině péče o ohrožené osoby a prevence domácího násilí prostřednictvím práce s původci a původkyněmi násilí také vede k doporučení, aby opatření a poskytované služby byly co nejpestřejší a zasahovaly co nejširší škálu možných případů.

1.2.2.2 Tři přístupy k původcům a původkyním násilí

Jak bylo uvedeno výše, existují různé teorie týkající se etiologie domácího násilí i obecně násilí v blízkých vztazích. Proto v zahraničí vzniklo více terapeutických přístupů k původcům a původkyním násilí (podrobněji viz kap. 5.1 této analýzy). Tato teoretická paradigmatata lze v zásadě rozdělit na tři proudy: 1) **sociokulturní přístupy** založené na feministické teorii, zdůrazňující zejména vliv sociálních faktorů, 2) **systemické přístupy** založené na zdůrazňování vlivu interakcí s blízkým okolím a 3) **individuálně zaměřené přístupy** – psychologické modely intervencí zaměřené na individuální charakteristiky jedince vedoucí k násilnému chování.²⁵

Mnoho organizací a programů se dnes pohybuje na škále mezi těmito modely intervencí a do jisté míry integruje poznatky ze všech tří přístupů, čímž postihuje

²² Buriánek - Pikálková - Podaná, 2015, s. 48.

²³ Srov. např. práce odborníků zastávajících teorii tzv. „genderového skepticismu“, např. zde: <http://www.work-with-perpetrators.eu/index.php?id=101&L=0>, a shrnující studii Straus, 2010.

²⁴ Srov. L. Čírtková, 2010.

²⁵ Podle Askeland, 2015, s. 7-38.

několik vrstev faktorů ovlivňujících násilné jednání u původců a původkyň násilí. Přestože v České republice dnes **převažují individuální (psychoterapeutické) přístupy**, podle povahy násilí a potřeb klienta či klientky terapeutická intervence zpravidla zahrnuje i edukaci o roli žen a mužů ve společnosti, mocenské povaze násilí ve vztazích apod. a inspiruje se v systemickém přístupu při zohledňování vlivu interakcí původce či původkyně násilí s blízkým okolím (partner/ka a děti). Poskytovatelé programů pro původce a původkyně násilí tak přihlížejí ke zkušenosti, že ne každému klientovi či klientce vyhovuje jednotný přístup a že úspěšná intervence musí zohlednit povahu násilí a jeho individuální příčiny. Např. u patologického násilí může být po zhodnocení rizik pro ohrožené osoby efektivnější zpočátku pracovat na nácviku technik a dovedností nutných pro okamžité zvládnutí emocí a zamezení opakování násilí, spolu s edukací o genderových aspektech násilného jednání, a k psychoterapii pokročit v pozdějších fázích intervence. Naopak u motivovaných klientů a klientek dopouštějících se mírnějších forem násilí lze využít psychoterapii dříve. Kulturní přístup a odpovídající edukace zohledňující sociální konstrukci rolí a nerovnováhu moci ve vztazích by však v terapeutické intervenci neměly chybět. Pokud by byl u klienta využit pouze čistě psychoterapeutický přístup bez zohlednění jeho postojů k rolím žen a mužů nebo oprávněnosti násilného jednání, mohla by být v některých případech opomenuta převažující příčina toho, proč se klient násilí dopouští.²⁶

1.2.2.3 Profil původce nebo původkyně domácího násilí

Co je společné mužům a ženám, kteří se dopouštějí domácího násilí a účastní se programů pro původce domácího násilí? V České republice se programů pro původce násilí účastní muži a ženy, s více či méně silnou vnitřní motivací ke změně, dobrovolně i na doporučení institucí či na základě nařízení soudem, muži a ženy mající různé psychologické potíže, někteří se zkušeností vlastního traumatu, dopouštějící se různých forem násilného jednání, s různou mírou závažnosti násilného jednání a různou mírou dopadu na ohrožené osoby.

Podle dostupných dat mají některé rysy společné: u mužů, kteří v zahraničí prošli programy pro násilné osoby, se podle dostupných výzkumů²⁷ v obrovské míře (až u 70 % klientů) vyskytly neléčené psychické poruchy: deprese, posttraumatická stresová porucha, alkoholismus, poruchy osobnosti či sebevražedné tendence.

²⁶ Sociokulturní přístup sám o sobě nevyhovuje individuálním potřebám klientů a klientek terapeutických intervencí, ale v určitých případech může být i v individuálním přístupu užitečné pracovat také se sociálními faktory. Srov. Hester – Lilley, 2014, s. 10.: „Důležitý prvek práce s pachateli domácího násilí je „léčba“ vedoucí ke změně chování, založená na principu že muži musejí převzít odpovědnost za své násilné chování a že takovému chování lze odnaučit. (...) Programy, které s pachateli zkoumají důsledky jejich násilného chování ve vztahu k dopadům na jejich partnerky (a děti) se snaží zvýšit empatii, pocit odpovědnosti a motivaci ke změně, a zpochybňují genderové stereotypy a nepřátelské postoje vůči ženám.“

²⁷ Srov. např. situaci v Norsku, kterou zdokumentovaly výzkumy na vzorcích tisíců klientů (podle Askeland, 2015, s. 47-50).

Muži s těmito obtížemi ve většině případů nevyhledali dříve kvůli těmto poruchám odbornou psychologickou pomoc a v programech pro původce/kyně násilí jsou jim diagnostikovány vůbec poprvé. Ukazuje se, že pro úspěšnou prevenci opakování násilného jednání bývá u těchto klientů/ek efektivnější dlouhodobější psychoterapeutická podpora. Některé poruchy a traumatizace plynou ze zjištěného faktu, že až 60 % původců/kyň domácího násilí bylo vystaveno násilí v dětství. Zážitek násilí v rodině v dětství – ať už jako obětí týrání anebo svědků domácího násilí – má přitom obrovské dopady na psychické zdraví (pro srovnání: způsobuje závažnější trauma než je tomu u dětí, které zažily válku).²⁸

Podle typu a stupně motivace lze původce a původkyně násilí rozdělit na dvě skupiny:²⁹ na ty s interní motivací, kteří chtějí dosáhnout kýženého cíle či zamezit nepříjemným emocím jako je pocit viny a studu, nebo ty s externí motivací, kteří chtějí dosáhnout společenského uznání a vyhnout se sankcím nebo odsudku ze strany svého okolí. Interní motivace se ukazuje jako lepší předpoklad změny než vnější motivace trestem, nicméně i v případech méně motivovaných klientů či klientek lze i v průběhu programu na uvědomění vnitřních motivací pracovat.

Odborníci a odbornice se na základě mnohaleté praxe a srovnání efektivity jednotlivých terapeutických přístupů shodují, že původci (resp. původkyně) násilí mají až na výše zmíněné tendence velmi málo společného, a doporučují, aby tomu odpovídala i pestrá nabídka terapeutických přístupů. Neplatí totiž, že by některá z aplikovaných metod byla univerzálně užitečná pro všechny typy klientů a klientek („one-size-fits-all“).

1.2.3 Možnosti prevence domácího násilí

Prevence domácího násilí zaměřená na jeho původce a původkyně se neomezuje pouze na práci s původci a původkyněmi domácího násilí, tedy na osoby, které se opakovaně dopouštějí jednostranného násilí na osobě blízké. Cílem prevence domácího násilí není jen zmenšit pravděpodobnost dalšího výskytu domácího násilí a ochránit ohrožené osoby před jeho důsledky, ale také vůbec zabránit, aby k domácímu násilí v jednotlivých vztazích i na úrovni komunit a celé společnosti docházelo. Možnosti preventivních opatření jsou široké: jak už bylo uvedeno výše v souvislosti s tzv. ekologickým rámcem popisu faktorů ovlivňujících výskyt domácího násilí, stejně jako je složitý komplex příčin násilného chování vůči partnerům/kám a blízkým osobám, musí i opatření zaměřená na původce/kyně násilí a předcházení jejich násilného chování zahrnout několik stupňů prevence:³⁰

²⁸ Podle Felitti – Anda, 2009.

²⁹ Podle Rees – Rivett, 2005, s. 278 a dále.

³⁰ K podrobnějšímu popisu preventivních opatření srov. studii Ligy otevřených mužů (s. 3 a dále).

1) Primární prevence

Primární prevence se zaměřuje na předpoklady, podmínky a příčiny násilí v rodinách a jejich odstraňování (např. kampaně proti tělesným trestům, proti násilí na ženách a dětech zaměřené na původce a původkyně násilí, osvětové aktivity spojené s Mezinárodním dnem proti násilí na ženách apod.). Primární prevence má na rozdíl od intervence zaměřené přímo na aktéry násilí méně měřitelné a viditelné výsledky. Na druhou stranu je její dopad z dlouhodobého hlediska velmi efektivní, protože dokáže narušit mezigenerační cyklus násilí: „Primární prevence intimního partnerského a sexuálního násilí velmi pravděpodobně zachrání životy a ušetří peníze – investice do toho, aby bylo intimní partnerské a sexuální násilí zastaveno dříve, než k němu dojde, je klíčová a ochrání a podpoří duševní pohodu a rozvoj jednotlivců, rodin, komunit a celé společnosti“.³¹

2) Sekundární prevence

Sekundární prevence zachycuje ojedinělé případy agrese vůči partnerce/partnerovi nebo dětem a brání jejich prohlubování a opakování, předchází vzniku domácího násilí v začátcích. Zaměřuje se na ty, kdo v komunikaci v rodinách obtížně zvládají svou agresivitu a směřuje k sanaci vztahů v rodině (např. manželské a rodinné poradenství, párová terapie, kurzy zvládání vzteku, partnerské komunikace, rodičovských kompetencí apod.)

Tento typ prevence se tedy nezaměřuje přímo na původce a původkyně domácího násilí, ale na osoby, které obtížně zvládají svou vlastní agresi ve výchově a ve vztazích, neumí řešit konflikty a ojediněle se dopouštějí fyzického, verbálního a jiného násilí na svých blízkých – partnerech/kách a dětech. Tento typ intervence původci/kyně vyhledávají dobrovolně sami nebo na doporučení (partnera/ky, terapeuta/ky, psychologa/žky aj.) ve snaze řešit konflikty bez užití násilí, zlepšit tak své vztahy a předcházet prohloubení a opakování násilných incidentů.

3) Terciární prevence

Tento druh preventivních intervencí se zaměřuje přímo na původce a původkyně domácího násilí, včetně pachatelů a pachatelek trestné činnosti. Jeho cílem je zamezit opakování násilí a ochránit tak osoby ohrožené domácím násilím (partnery/ky, děti i další osoby žijící ve společné domácnosti, např. rodiče pachatelů/ek). Příkladem takové terapeutické intervence je např. individuální odborné poradenství a terapie nebo terapeutické skupiny pro původce a původkyně domácího násilí. Účast v terapii může být dobrovolná nebo nařízená soudem či na základě přestupkového řízení. Sanace rodiny (vztahu s partnerem/kou) je v těchto případech obtížnější a nebývá primárně cílem

³¹ WHO/London School of Hygiene and Tropical Medicine, s. 10.

terapie, jakkoliv může být hlavním důvodem, proč původce/kyně násilí terapeutickou intervenci vyhledá.

Poskytování párové terapie původcům a původkyním domácího násilí a ohroženým osobám je mnohými odborníky a odbornicemi považováno za kontroverzní postup.³² Organizace pomáhající obětem domácího násilí namítají, že tato praxe může být nebezpečná pro oběti a nepřináší ani výsledky v rehabilitaci původců a původkyň násilí. Kritizují to, že mnoho terapeutů a terapeutek při párové terapii zaměřené na systemickém přístupu k násilí nerozlišuje mezi původcem či původkyní a obětí, ale pracuje s párem jako se dvěma oběťmi zodpovědnými rovným dílem za disfunkční vztah. Na druhou stranu ale výzkum ukázal, že párové poradenství snížilo výskyt násilí u 56–90 % ženatých mužů v USA³³. Pokud tedy modely intervence zaměřené na celý pár berou v potaz dynamiku moci v partnerském vztahu a odpovědnost původce či původkyně násilí, i tento přístup může být úspěšný, zejména pokud jsou násilím ohrožené i děti (jako svědci i oběti) a pokud ohrožená osoba nechce původce či původkyni násilí opustit, ale její zakázka při kontaktu s pomáhající organizací je vztah zachránit. V případech, kdy jsou jasně dané role původce/kyně násilí a osoby ohrožené, měla by být párová terapie spíše doporučována až po skončení individuální terapie probíhající odděleně s oběma partnery. V opačném případě hrozí další viktimizace oběti násilí.

Předložená analýza se věnuje zejména sekundární a terciární prevenci domácího násilí. Tyto přístupy jsou vzájemně provázané: jak se ukazuje v praxi organizací v ČR (viz níže kap. 2.2 a podrobněji také kap. 3 a 4) a mnoha organizací v zahraničí (podrobněji v kap. 5), osoby, které se programů účastní, nejsou vždy původci či původkyně násilí identifikovaní policií nebo soudem, ale fakticky se dopouštějí domácího násilí nebo se obávají, že by jejich násilné jednání mohlo přerůst v závažnější domácí násilí, pokud by jim nebyla poskytnuta odborná intervence. Ze zkušeností českých a zahraničních organizací dále plyne, že mnoho klientů a klientek nemůže být v době absolvování intervence ani před ní snadno zařazeno jen do jedné z binárních kategorií původce/kyně-oběť. Komplexnost situace, ve které je klient/ka, samozřejmě nijak nesnižuje jeho/jí odpovědnost za vlastní násilné chování.

³² Viz standardy organizace Respect ve velké Británii, popsané v kap. 5.2.2.

³³ Srov. Rothman, 2003, s. 25-26.

2. Práce s původci a původkyněmi domácího násilí v České republice

2.1 Shrnutí legislativního i nelegislativního rámce práce s původci a původkyněmi DN

2.1.1 Mezioborová spolupráce

Domácí násilí je nutno vnímat jako komplexní problém, na jehož řešení se podílejí odborníci z několika oborů. Tato skutečnost podmiňuje nutnost spolupráce napříč mezi těmito obory, které nahlíží na domácí násilí z různých úhlů pohledu, jako na problém právní, kriminologický, sociologický i psychologický. Mezioborová spolupráce by tedy logicky měla být nedílnou součástí řešení domácího násilí, tj. nejenom pojmenování fenoménu jako takového a pojmenování způsobu jakým vzniká, ale poukázat na možnost jeho minimalizace a nastavit konkrétní postupy a mechanismy k jeho minimalizaci.

Do řešení domácího násilí by měla být zapojena celá intervenční struktura dané lokality, která je tvořena subjekty Policie ČR, městské policie, státního zastupitelství, intervenčními centry, orgány sociálně-právní ochrany dítěte, Probační a mediační služby ČR, samosprávnými orgány, neziskovými organizacemi (jako jsou krizová centra pro děti, azylové domy pro ženy v nouzi a další), ale také například manželskými a rodinnými poradnami. Efektivní spolupráce mezi těmito subjekty, která by měla probíhat nejen na úrovni jednotlivých případů, ale i na vyšší institucionální úrovni, je nezbytná pro naplnění principů a cílů programů pro původce násilí. V této souvislosti je zejména nutné nastavení jasných pravidel v předávání informací a v kontrolních a vyhodnocovacích procedurách.³⁴

Problematika domácího násilí zasahuje do oblasti trestního i občanského práva, sociální politiky a péče a ovlivňuje fyzické i psychické zdraví jedinců. Je proto zřejmé, jak již bylo uvedeno výše, že se do jejího řešení zapojuje velké množství institucí a organizací. Ostatně i skutečnost, že domácí násilí se vždy do určité míry dotýká všech členů rodiny, poukazuje na potřebu interdisciplinární spolupráce, aby byla pomoc poskytnuta všem zasaženým a aby byly jednotlivé kroky prováděny ve vzájemné koordinaci.

Programy terapeutických intervencí pro původce a původkyně násilí by tedy měly být rovněž zařazeny do stávající intervenční struktury.³⁵ Pokud je cílem intervenčního systému zajištění bezpečí pro osoby ohrožené domácím násilím, pak se práce s původcem násilí, který je poté schopen dosáhnout změny

³⁴ Bundesarbeitsgemeinschaft Täterarbeit HG, 2007.

³⁵ WWP, Daphne II 2006 – 2008.

v postoji i chování a tím eliminovat riziko dalšího násilí, jeví jako další efektivní nástroj pro dosažení tohoto cíle.

Přestože ze stávající zkušenosti v České republice vyplývá, že klíčová je v tomto směru zejména spolupráce se službami pro osoby ohrožené domácím násilím včetně jejich nezletilých dětí, je zřejmé, že spolupráce s dalšími sociálními službami, soudním systémem, s policií a orgány sociálně právní ochrany dítěte je rovněž důležitá. Německý Bundesarbeitsgemeinschaft Täterarbeit HG (BAG TäHG) ve svých standardech a doporučeních pro práci s mužskými původci domácího násilí odkazuje na výzkumy realizované v USA, z nichž vyplývá, že efektivita práce s původci a původkyněmi domácího násilí je do značné míry závislá na tom, jak se daří spolupracovat mezi organizacemi pracujícími s původci a původkyněmi násilí, policií, soudy, sociálními úřady, centry pomoci ženám a dalšími místními a obecními organizacemi.³⁶

2.1.2 Role státních institucí a orgánů při řešení domácího násilí

Jedním z klíčových článků intervenčního systému je policie, která často jako první zasahuje u násilných incidentů a její příslušníci a příslušnice musejí vyhodnotit možná rizika pro zdraví a život ohrožené osoby a volit adekvátní kroky pro ochranu ohrožené osoby. Policisté a policistky mohou od roku 2007 uplatnit institut vykázání a v této souvislosti jsou povinni informovat intervenční centrum a v případě, že je v domácnosti též nezletilé dítě i orgán sociálně-právní ochrany dítěte.³⁷ Policisté a policistky proto musí být proškolení nejenom pro vyhodnocení závažnosti násilí, ale musí být seznámeni i s typickým chováním osob, se kterými se při výjezdech k násilným incidentům setkávají, ať již se jedná o ohroženou osobu nebo o osobu, která se násilí dopustila. Spolupráce policie s intervenčními centry se tedy neomezuje na institut vykázání, ale i na oblast proškolení, kdy se například pracovníci některých intervenčních center podílejí na školení policistů a policistek, např. jak reaguje osoba, která je v akutní krizi po napadení, a jakým způsobem s ní mají jednat.³⁸ Policie pak může sehrát důležitou roli při informování nejenom ohrožených osob, ale i původců a původkyň násilí o možnostech využití dalších služeb, včetně programů terapeutických intervencí.

Domácí násilí zasahuje všechny členy v rodině, tedy i nezletilé děti pokud v rodině žijí. V případě, že se orgán sociálně-právní ochrany dítěte (OSPOD) dozví o přítomnosti dítěte v rodině zasažené domácím násilím, musí ze zákona konat, tj. situaci prošetřit a zjistit, zda není ohrožen zdravý vývoj dítěte. V případě, že vyhodnotí ohrožení dítěte, může mimo jiné předat kontakt

³⁶ Bundesarbeitsgemeinschaft Täterarbeit HG, 2007.

³⁷ Podrobněji viz Ševčík, Špatenková a kol., 2011.

³⁸ Např. v rámci interdisciplinárního týmu Brno jsou ve spolupráci s intervenčním centrem pořádána školení pro policisty, která probíhají v prostorách připomínajících reálné podmínky a reálnou situaci. Viz www.idtbrno.cz.

na intervenční centrum či přímo s intervenčním centrem či jinou poradenskou organizací začít spolupracovat. V případech vykazání je OSPOD informován ze strany policie automaticky. Se subjekty, které poskytují programy pro původce a původkyně násilí by měl OSPOD spolupracovat například v případech asistovaných kontaktů a asistovaných předávání, tj. v případech obnovení kontaktu násilného rodiče s jeho dítětem. Dobrou inspirací pro podobné příklady je praxe v Německu³⁹ a podobně i ve Velké Británii⁴⁰, kdy podmínkou znovuoobnovení kontaktu s dítětem je účast programu pro původce a původkyně násilí.

Domácí násilí spadá do oblasti občanského i trestního práva. Cílem soudních rozhodnutí je zabezpečení ochrany osobě ohrožené v rovině občansko-právní, které by mělo vést k prevenci před dalšími násilnými incidenty. V rovině trestní se pak jedná o potrestání osoby, která se násilí dopustila.⁴¹ Ne vždy však mají daná restriktivní opatření potřebný efekt, především pokud nedojde k nějaké formě resocializace. Programy terapeutických intervencí pro původce a původkyně násilí rozšiřují paletu alternativních trestů, které otevírají cestu k nápravě a účinnější resocializaci těch, kteří se násilí dopustili. Soudci a soudkyně začínají postupně více objevovat možnost nařízení programů terapeutických intervencí jako součásti trestu. V německých standardech formulovaných pracovní skupinou BAG TÄHG je uvedeno, že možnosti zařazování původců a původkyň domácího násilí do podobných programů by měly být využívány, protože nabízejí významné posílení možností alternativních trestů a preventivních opatření.⁴²

Soudy v podobných případech spolupracují s Probační a mediační službou České republiky, která dále spolupracuje s poskytovateli programů terapeutických intervencí. Probační a mediační služba může navíc nařídít účast v takovém programu v rámci individuálního probačního plánu daného původce či původkyně násilí. Na základě opakovaných osobních sdělení probačních úředníků a úřednic Jihomoravského soudního kraje je navíc výrazný zájem o tento typ programů vzhledem k tomu, že zatím nejsou tyto programy až na výjimky k dispozici.⁴³

V naší trestní praxi se probační dohled ukládá obviněnému nebo odsouzenému, pokud státní zástupce a zástupkyně nebo soudce a soudkyně považuje za účelné sledovat po určitou dobu chování klienta a uloží mu obvykle i přiměřené omezení nebo povinnost, např. absolvování programu terapeutických intervencí. Paragrafy vymezující práva a povinnosti pracovníků a pracovníc a zejména odsouzených

³⁹ Bundesarbeitsgemeinschaft Täterarbeit HG, 2007.

⁴⁰ Trávníček (září 2013): Osobní sdělení pracovníků organizací Respect a DVIP.

⁴¹ Kotková (ed.), 2014.

⁴² Viz Bundesarbeitsgemeinschaft Täterarbeit HG, 2007.

⁴³ Trávníček (únor-březen 2016): Osobní sdělení vedoucích středisek Probační a mediační služby ČR Jihomoravského soudního kraje. Dle těchto sdělení je situace v dalších soudních krajích podobná.

v rámci výkonu dohledu obsahuje zákon č. 40/2009 Sb. Pokud se hovoří o probačním plánu dohledu, jedná se v praxi o období jakéhosi individuálního plánu spolupráce s klientem, který je využíván v sociálních službách – rozdíl je ve větší „vymahatelnosti“ probačního plánu. Pokud klient či klientka dojednaný plán neplní, může soud rozhodnout o přeměně trestu. Díky relativně velkému rozsahu probace v rozmezí 1-7 let není překážkou dlouhodobý program terapeutických intervencí, který tak může mít větší efekt. Zkušenost ze zahraničí dokládá, jak může být spolupráce mezi soudy, Probační a mediační službou a poskytovateli programů pro původce a původkyně násilí přínosná a to i v případech nařízené účasti.⁴⁴

2.1.3 Interdisciplinární týmy

Kromě uvedených státních institucí a orgánů se do intervenční sítě zapojují také nevládní organizace, které poskytují sociální služby, krizová centra, azylové domy, centra pro léčbu závislostí, zdravotnická zařízení nebo např. manželské a rodinné poradny. Je zřejmé, že každá z daných organizací či institucí hraje svoji roli v různé fázi řešení problematiky domácího násilí (např. zdravotníci a zdravotnice mají nezastupitelnou roli při identifikování osob ohrožených domácími násilím). Na druhou stranu jsou i takové fáze, kdy je činných více orgánů najednou a je potřeba se domlouvat na společné strategii a koordinaci.⁴⁵

Specifické a nové je zahrnutí programů terapeutických intervencí pro původce a původkyně násilí do těchto týmů, zejména nastavení parametrů spolupráce zahrnující výměnu relevantních informací a metodických postupů, které zajistí bezpečí pro ohrožené osoby a jejich blízké. Zvláště v případech spolupráce mezi organizacemi pomáhajícími ohroženým osobám a organizacemi zajišťujícími programy pro původce a původkyně násilí je nutné, aby došlo k nastavení efektivní komunikaci a koordinaci způsobů práce. Existují totiž rizika zneužití programů terapeutických intervencí, které se pak mohou stát ze strany původců a původkyň násilí pouze dalším nástrojem manipulace násilím ohrožené osoby nebo dokonce pracovníků pomáhajících organizací či státních institucí.⁴⁶

V prostředí České republiky je interdisciplinární spolupráce především v gesci intervenčních center, které dle zákona o sociálních službách mají zajišťovat spolupráci a vzájemnou informovanost mezi poskytovateli jiných sociálních služeb, OSPOD, obcemi, útvary Policie ČR a obecní policie a ostatními orgány veřejné správy.⁴⁷ Kotková uvádí příklad brněnského interdisciplinárního týmu, který vznikl v roce 2006 a jehož koordinace je v gesci Odboru zdraví Magistrátu

⁴⁴ Srov. např. Tsai, 2000 Debonnaire, 2004 nebo Gondolf, 2002.

⁴⁵ Kotková (ed.), 2014.

⁴⁶ Respect, 2004, dále viz Bundesarbeitsgemeinschaft Täterarbeit HG, 2007.

⁴⁷ Podrobněji k tomu např. Ševčík, Špatenková a kol., 2011.

města Brna.⁴⁸ Jeho členy jsou mimo jiné organizace Persefona a Spondea, o.p.s., které kromě služeb ohroženým osobám poskytují také terapeutické intervence osobám, které se násilí dopouštějí. Interdisciplinární týmy se setkávají za účasti různých subjektů také v Praze, Jihlavě, Hradci Králové, Ostravě, Ústí nad Labem a dalších krajích České republiky.⁴⁹

Jak je vidět z uvedených argumentů a zahraničních výzkumů, interdisciplinární přístup k řešení problematiky domácího násilí je zásadní pro zajištění bezpečí ohrožené osoby i pro možnou nápravu osoby násilné. Jedním z výsledků interdisciplinární spolupráce může být i vytipování a motivace klientů a klientek, pro které může být program terapeutických intervencí vhodný. Náhled a přijetí důsledků vlastního chování ze strany původců a původkyň násilí pak může vést nejenom k zajištění bezpečí ohrožených osob ve stávající domácnosti, ale v případě ukončení vztahu, ve kterém k násilí docházelo, i ke snížení rizika ohrožení osob v novém vztahu či rodině.

2.2 Systémový přístup k řešení domácího násilí

Domácí násilí se dotýká fungování celé rodiny a je tedy třeba přistupovat k řešení této situace systémově. Podpora by tedy měla být směřována nejenom k osobám přímo vystaveným domácímu násilí, ale například i k dětem, které jsou jeho svědky, popř. dalším příbuzným či blízkým osobám žijícím v takové domácnosti. Součástí rodinného systému je zpravidla i osoba, která se domácího násilí dopouští. Tato osoba buď dále zůstává v domácnosti, pokud např. partneři nechtějí vztah ukončit (může se rovněž jednat o mezigenerační domácí násilí), nebo, i když společnou domácnost opouští, je pravděpodobné, že v dalším vztahu či rodině může ve svém patologickém chování pokračovat.

Podle Kotkové není v České republice systémový přístup při práci s rodinou, kde se vyskytuje násilí, dosud obvyklý, přestože jsou jeho výhody nesporné.⁵⁰ Odkazuje na zahraniční zkušenosti, které dokládají efekt při řešení domácího násilí z perspektivy systémového přístupu, který podle Simona a Stierlina vychází z předpokladu, že je celek víc než suma jeho částí. To znamená, že, i když je rodina tvořena jednotlivými členy, je nutné ji vnímat v kontextu všech vztahů a procesů, které se mezi těmito členy odehrávají. V centru zájmu jsou reakce jednotlivých členů a členek rodiny na chování jedince a zpětný vliv těchto reakcí na toto chování. Pokud má dojít k eliminaci násilí v rodině, nestačí tedy, aby došlo ke změně chování jednoho člena rodiny, ale aby i ostatní změnili své zažité vzorce.

⁴⁸ Kotková (ed.), 2014.

⁴⁹ Viz http://www.domaci-nasili.cz/?page_id=249

⁵⁰ Kotková, 2014.

Domácí násilí jednoznačně zasahuje do všech vztahů v rodině i mimo ni a má negativní důsledky pro všechny členy rodiny jakož i pro její jednotlivé funkce. Jednoznačně například ovlivňuje vztah mezi dětmi a rodiči, kteří v násilném vztahu žijí. V důsledku násilí je často vážně narušen proces komunikace mezi partnery i mezi rodiči a dětmi, následkem čeho vznikají další maladaptivní potíže dětí, svědků domácího násilí.⁵¹ Proto by měly být poskytovány služby všem, kteří jsou násilím v rodině zasaženi a tyto služby by měly být vzájemně koordinované, aby mohly být patologické vzorce, které se v rodině objevují, skutečně prolomeny.

Při řešení domácího násilí je klíčové, aby byla zajištěna péče především ohroženým osobám, popř. dětem, které jsou svědky násilných incidentů a tím i sami stávají ohroženými osobami. Služby ohroženým osobám jsou v České republice poměrně dostupné a intervenční systém s nimi pracuje. To, co doposud až na výjimky chybí, jsou služby pro původce a původkyně domácího násilí. Tyto osoby se často ocitají mimo intervenční systém, čehož důsledkem pak může být nedostatek informací, s tím související obavy a frustrace a další nárůst hněvu a tedy i riziko násilí. Pokud je takovým osobám včas nabídnuta možnost práce na změně chování, tj. není aplikován pouze represivní přístup, může být riziko dalšího násilí sníženo. Programy pro původce a původkyně násilí tak mohou vhodně doplňovat represivní opatření s cílem zajistit maximální bezpečí pro násilím ohrožené osoby.⁵²

Systémový přístup vnímá rodinu jako jedinečný systém, v rámci kterého fungují vzájemné interakce a vazby a jakákoli změna jedince pak podnítlí změnu i u ostatních členů rodiny. Pokud jsou však dostupné služby pouze jedné osobě a ostatní členové a členky rodiny zůstávají bez podpory, je naděje na změnu nižší. Komplexní zajištění služeb všem aktérům domácího násilí, který je neoddělitelně spojen s interdisciplinární spoluprací je tak výrazným podnětem pro diskuzi o relevantních úpravách v legislativním rámci, které by pomohly standardizovat práci s původci a původkyněmi násilí ve vztazích v České republice.

Stát by měl mít zájem na zajištění bezpečí svých občanů a občanek a aktivní řešení problematiky domácího násilí s tím souvisí. Systémová podpora interdisciplinární spolupráce v oblasti řešení domácího násilí včetně podpory terapeutických intervencí pro původce a původkyně násilí by měla být logickou součástí jeho politiky. Jedná se zejména o podporu změny postoje odborníků a odbornic i veřejnosti k osobám, které se dopouštějí násilí minimálně v tom smyslu, že sociální izolace či exkluze není jediný nástroj, který je při řešení této problematiky k dispozici.

⁵¹ Ševčík, Špatenková a kol., 2011.

⁵² Bundesarbeitsgemeinschaft Täterarbeit HG, 2007.

2.3. Jak se v ČR pracuje s původci a původkyněmi domácího násilí

2.3.1 Organizace poskytující programy pro původce a původkyně násilí

Podklady pro tuto část byly získány formou strukturovaného dotazníku od následujících organizací: Centrum Gaudia, Centrum J. J. Pestalozziho, Centrum sociálních služeb Praha – Intervenční centrum (dále CSS Praha), Diakonie ČCE – SOS centrum, Liga otevřených mužů (dále LOM), Nomia, Spondea a Theia – krizové centrum. Podle dostupných informací programy pro původce a původkyně domácího násilí v současnosti dále nabízejí organizace Persefona v Brně a Krizové centrum pro děti a rodinu v Českých Budějovicích, které se však dotazníkového šetření nezúčastnily.⁵³ Tabulka s přehledem kontaktních informací všech organizací je přiložena jako Příloha 1 této analýzy.

Dotazníkové šetření se zaměřilo zejména na typ nabízených intervencí, pro koho jsou určeny a jaké jsou motivace účastníků a účastnic program využít, případná kritéria nepřijetí a vyloučení z programu, metody a standardy práce.

Organizace nabízející programy pro původce a původkyně násilí působí v Praze (Centrum Gaudia, CSS Praha, Diakonie ČCE a LOM), v Jihomoravském kraji v Brně (Persefona a Spondea), v Královéhradeckém kraji v Hradci Králové (Nomia), v Pardubickém kraji ve Svitavách (Centrum J. J. Pestalozziho) a v Jihočeském kraji v Českých Budějovicích (Theia – krizové centrum a Krizové centrum pro děti a rodinu). Z toho je patrné, že dostupnost programů pro případné dobrovolné zájemce či zájemkyně i pro instituce, které by chtěly podobný program nějaké osobě doporučit nebo účast v něm nařídit, je poměrně omezená. Do budoucna bude nutné podpořit rozvoj těchto programů ve zbývajících krajích tak, aby zájemci a zájemkyně i původci a původkyně s nařízenou účastí nemuseli překonávat při pravidelných terapeutických intervencích příliš velkou vzdálenost, což snižuje jejich motivaci a tím i úspěšnost intervence.

Názvy většiny nabízených programů i pozvánky na webových stránkách organizací odrážejí zkušenost jejich poskytovatelů s tím, že se zejména dobrovolní účastníci a účastnice raději zapojují do programů, které je

⁵³ Dvě organizace (Centrum J. J. Pestalozziho – pobočka v Chrudimi a Slezská diakonie – Elpis) při vyplňování dotazníku uvedly, že se v současné době věnují pouze obětem domácího násilí, proto je v tomto výčtu pro přehlednost neuvádíme. Předpokládáme, že v ČR mohou být další organizace a terapeutická pracoviště, která také poskytují systematické terapeutické intervence původcům a původkyním domácího násilí, ale zatím se nepřipojila např. k práci v rámci Výboru prevence domácího násilí Rady vlády pro rovné příležitosti žen a mužů nebo nespolupracují s ostatními zmíněnými organizacemi, proto o těchto službách autor a autorky analýzy nemají informace.

nestigmatizují označením „násilník“. Nabízené programy tak spíše akcentují práci se zvládnutím agrese, vzteku a násilného chování (např. Program pro osoby nezvládající agresi ve vztazích organizace Spondea, Terapeutický program zvládnutí agrese organizace Nomia nebo Kurz Vztahy bez násilí a Kurz zvládnutí vzteku organizace Liga otevřených mužů). Názvy některých programů jsou spíše obrazné (Být a nebýt – Centra Gaudia, Program Viola CSS Praha) a jiné se vyhýbají označení „terapie“, buď využitím označení „program“ nebo popisem cíle programu (Stop násilí ve vztazích – Diakonie ČCE). Pouze dva programy ve svém názvu používají označení „násilné osoby“ a „pachatelé domácího násilí“ (Centrum J.J. Pestalozziho a Theia – krizové centrum).

Praxe jednotlivých organizací se liší s ohledem na délku zkušeností s prací s původci a původkyněmi domácího násilí. Nejdéle v této oblasti v České republice působí organizace Nomia (dříve pod hlavičkou organizace Adra) v Hradci Králové: individuální a párovou terapii poskytuje od roku 2007, skupinovou terapii od roku 2008. Diakonie ČCE – SOS centrum v Praze nabízí individuální a párovou terapii od roku 2009, skupinovou terapii od roku 2010, této nabídce už od roku 2000 předcházelo telefonické a internetové poradenství. Program Viola CSS Praha nabízí své služby původcům a původkyním násilí také od roku 2009. Další organizace se věnují práci s původci domácího násilí v rozmezí od jednoho roku do pěti let: Centrum Gaudia nabízí individuální, párovou a rodinnou terapii od roku 2012, v roce 2016 pak otevřelo skupinovou terapii a program práce s vnějšími svědky domácího násilí; Centrum J. J. Pestalozziho se věnuje individuální terapii od roku 2015; LOM nabízí od roku 2012 internetové poradenství a od roku 2015 pak rozšířila svou nabídku o individuální a skupinovou terapii, Spondea poskytuje poradenství po telefonu a internetu i individuální terapii od roku 2013, skupinový program pak od roku 2015. Tři organizace (Theia – krizové centrum, Krizové centrum pro děti a rodinu a Persefona) zahájily práci s původci a původkyněmi domácího násilí v rozmezí posledního roku.

2.3.2 Charakteristika klientů a klientek

Kromě Ligy otevřených mužů, která nabízí své služby výhradně mužům, všechny organizace poskytují své programy jak mužům, tak i ženám. LOM také mezi své klienty počítá zejména osoby, které se dopouštějí násilí, ale nebyly dosud označeny za původce domácího násilí policií nebo nějakou institucí, tj. věnuje se především sekundární prevenci domácího násilí. Ostatní organizace ve výčtu popisujícím situaci klientů a klientek uvedly širší škálu:

- Osoby, které se dopouštějí násilí, ale nebyly dosud označeny za původce domácího násilí policií nebo nějakou institucí
- Osoby po vykazání
- Osoby, které spáchaly přestupek proti občanskému soužití
- Osoby s alternativním trestem

- Osoby po výkonu trestu odnětí svobody

Organizace Nomia se jako jediná věnuje navíc také osobám ve výkonu trestu odnětí svobody.

Na otázku, jaká je motivace klienta či klientky vstoupit do programu, odpověděly všechny organizace kombinací více okolností. Klienti a klientky k nim nejčastěji přicházejí z vlastního rozhodnutí, na základě doporučení nějakého odborníka či odbornice (psycholog/žka, psychiatr/ička, terapeut/ka aj.). Některé organizace pak mají mezi svými klienty/kami i osoby, jimž program doporučila nějaká instituce (OSPOD, policie nebo Probační a mediační služba), nebo přicházejí na základě přestupkového řízení nebo nařízení soudu.

V některých případech není vstup do programu, nebo případně setrvání v něm, žádoucí. Jako důvody pro odmítnutí klienta/ky nebo jeho/jí vyřazení z programu uvádělo několik organizací závažné nebo akutní psychické onemocnění, které brání absolvování programu: např. akutní psychotické poruchy (Centrum J. J. Pestalozziho, CSS Praha, Spondea), agresivní chování při příjmu (CSS Praha), těžká závislost (Spondea). Závislost na návykových látkách nebo alkoholu nemusí být sama o sobě překážkou nastoupení do programu, musí být ale přednostně řešena: „Je-li klient závislý na návykových látkách či alkoholu, doporučujeme/vyžadujeme, aby přednostně/současně probíhala terapie závislosti.“ (Diakonie ČCE). Organizace se také o přijetí rozhodují podle typologie klientů a klientek vhodných pro tento druh programu a jejich situace: např. „vyloučeny jsou osoby ohrožené a osoby ve výkonu trestu odnětí svobody či ve vazbě“ (CSS Praha). Diakonie ČCE nabízí i párovou a multipárovou terapii, ale za specifických podmínek: „Do párové nebo multipárové terapie nebereme páry, u kterých dochází k domácímu násilí (s pevně rozdělenými rolami oběti a agresora, opakované incidenty).“

Během účasti v programu pak může být důvodem vyloučení obecně porušování pravidel nastavených při zahájení programu: opakované neomluvené absence (Centrum Gaudia, LOM, Diakonie ČCE, Theia), akutní intoxikace alkoholem či jinou návykovou látkou při účasti na terapeutické intervenci (CSS Praha, LOM, Nomia, Theia) nebo násilné chování vůči ostatním osobám v programu (Centrum Gaudia). Diakonie ČCE jako kontraindikaci úspěšné účasti v programu jmenuje i nedostatek pochopení cíle programu a sebereflexe: „Obecně klient musí souhlasit s cíli programu, projevovat sebereflexi, přijmout fakt, že má závažný problém.“

2.3.3 Metodika a standardy práce

Organizace stručně popsaly i metody, kterými se při své práci řídí, a standardy, jež dodržují. Mezi zvolenými metodami organizace nejčastěji uváděly metodu psychoterapeutické práce podle mnoha různých psychoterapeutických škol

a přístupů: „postmoderní přístupy, externalizace násilí, hledání alternativních cest k naplnění vlastních potřeb, tvorbou alternativních příběhů.“ (Centrum Gaudia), „terapii vede psycholožka s jungiánským terapeutickým výcvikem“ (Centrum J. J. Pestalozziho), „individuální, párová – dle terapeutické školy jednotlivých terapeutů (dynamické směry, systemický směr, PBSP⁵⁴); skupinová – dynamická, integrovaná terapie; multipárová – systemická a narativní terapie“ (Diakonie ČCE), „používáme narativní přístup“ (Nomia), „Nejedná se v tomto případě o dynamickou skupinovou práci, ale o využití ostatních přítomných k rozvíjení efektivnějších alternativ prožívání a řešení problematických situací, ke sdílení, vzájemné inspiraci a podpoře.“ (Centrum Gaudia).

Některé organizace výslovně zmiňují inspiraci zahraničními metodikami a standardy – Norsko a Velká Británie (Spondea, LOM).

⁵⁴ Tj. Pesso Boyden psychomotorická psychoterapie (srov. www.pbsp.cz).

3. Výzkum mezi původci a původkyněmi domácího násilí

Cílem výzkumu zaměřeného na původce, případně původkyně domácího násilí bylo zjistit jejich motivace páchat násilí a to, co reakci – násilí, kterého se dopouštěli či dopouštějí, spustilo, zjistit jejich postoje k domácímu a genderově podmíněnému násilí a souvislosti s postoji k rovnosti žen a mužů a v neposlední řadě zjistit, jak by dle svých zkušeností s původci či původkyněmi násilí pracovali (jak vnímají vhodnost terapií, proč se jí ne/účastní, apod.).

Vzhledem k tomu, že tyto otázky vyžadují dostatečné porozumění životní situaci původců a původkyní násilí (metoda porozumění), byl realizován kvalitativní výzkum, konkrétně polostrukturované rozhovory s původci a původkyněmi násilí.

V rámci výzkumu jsme uskutečnili 11 rozhovorů s původci a původkyněmi domácího násilí (dle definice viz kapitola 1. 2. 1). Jednalo se o klienty a klientku organizací, které v ČR nabízí programy pro původce a původkyně násilí (viz kapitola 2.3.1). Konkrétně šlo o pět klientů Ligy otevřených mužů (Praha), tři klienty Spondey (Brno), dva klienty Centra sociálních služeb Praha – Viola a jednoho klienta organizace Persefona (Brno). Celkem šlo o deset mužů a jednu ženu. Vzorek organizací oslovených za účelem žádosti o poskytnutí výzkumného rozhovoru s účastníky a účastnicemi programů a terapeutů a terapeutkami byl širší, některé organizace však rozhovory odmítly, nebo je nakonec u nich nebylo možné realizovat z jiných důvodů. Některé organizace se výzkumu nezúčastnily např. z důvodů velkého časového vytížení či z obavy, že by mohl být narušen vztah s klienty a klientkami založený na důvěře. Dva klienti s nařízenou účastí v programu rozhovory odmítli, pravděpodobně z důvodu jejich obecně menší motivace účastnit se terapeutické intervence – výzkum pak považovali pouze za další nepříjemnou povinnost nad rámec programu. Naopak původce a původkyně domácího násilí, kteří se některého z programů účastnili dobrovolně, nebylo těžké k výzkumným rozhovorům motivovat.

U všech zúčastněných šlo o původce, resp. původkyni, kteří aktuálně byli v programu pro původce či původkyně násilí, konkrétně měsíc a půl až rok a čtvrt, nebo program řádně absolvovali. U deseti z nich byla účast v programu dobrovolná, u jednoho byla nařízena OSPOD, ale zároveň dle jeho vlastních slov došlo z jeho strany ve stejný čas k dobrovolnému rozhodnutí do programu vstoupit. Pro výzkum se nepodařilo získat respondenty ze skupiny těch, kteří z programu odešli předčasně. Výzkum nebyl zaměřen na klienty a klientky internetového či telefonického poradenství. Muži a žena byli ve věkovém rozmezí 27 – 50 let. Bližší charakteristiky respondentů jsou následující:

Respondent 1:

podnikatel, 33 let, ženatý, 2 děti, vzdělání vysokoškolské, v programu dobrovolně dva měsíce, účastní se skupiny, nadávky partnerce, kopání do věcí, fyzický útok na dítě

Respondent 2:

právník, 27 let, svobodný, bezdětný, vzdělání vysokoškolské, v programu dobrovolně čtyři měsíce, účastní se skupiny, vyhrožování smrtí (bývalé) partnerce, násilí jako reakce na ponižování ze strany partnerky

Respondent 3:

programátor, 38 let, nesezdané soužití, dvě děti, partnerka těhotná, vzdělání vysokoškolské, v programu dobrovolně tři měsíce, účastní se skupiny, fyzické násilí vůči partnerce i dětem

Respondent 4:

sociální pracovník a obchodník, 30 let, nesezdané soužití, bezdětný, vzdělání vysokoškolské, v programu dobrovolně tři měsíce, účastní se skupiny, násilí vůči partnerce jako reakce na její násilí

Respondent 5:

učitel, 50 let, ženatý, žijí odděleně, tři děti, vzdělání vysokoškolské, v programu dobrovolně rok a čtvrt, individuální terapie, vznětlivý v soukromí i na veřejnosti, fyzické násilí vůči dítěti

Respondent 6:

řidič autobusu, 36 let, nesezdané soužití, dvě děti, vzdělání – vyšší odborná škola, absolvoval dobrovolně tříměsíční program, má zájem i o pokračování, účastnil se skupiny, fyzické násilí vůči partnerce (i v těhotenství), ničení věcí

Respondent 7:

manažer, 46 let, ženatý, tři děti, vzdělání vysokoškolské, v programu tři měsíce – nařízeno OSPODem a zároveň dle respondenta v tu samou chvíli vlastní rozhodnutí do programu vstoupit, individuální terapie, psychické i fyzické násilí na ženě i dětech, vykázán

Respondent 8:

obchodní zástupce, 35 let, ženatý, jedno dítě, vzdělání středoškolské, v programu dobrovolně dva měsíce, individuální terapie i terapie párová s manželkou, fyzické ublížení partnerce, často pod vlivem alkoholu, vzájemné psychické násilí, vykázán na 10 dní

Respondent 9:

OSVČ, 35 let, ženatý, jedno dítě, vzdělání vysokoškolské, v programu dobrovolně jeden rok, nejdříve individuální terapie, poté skupina, fyzické násilí, vstup policie

Respondentka 10:

na rodičovské, 29 let, vdaná, jedno dítě, vzdělání středoškolské, v programu dobrovolně čtyři měsíce, individuální terapie, psychické násilí, ničení věcí

Respondent 11:

projektant, 37 let, ženatý, dvě děti, vzdělání středoškolské, v programu dobrovolně měsíc a půl, individuální terapie, psychické i fyzické násilí.

Většina z osob, které se nám pro rozhovory podařilo získat, měla vysokoškolské vzdělání (7 z 11; 1 vyšší odborné, 3 středoškolské). Násilí se nicméně dopouštějí osoby s různým vzděláním a sociálním postavením, tedy i lidé se základním vzděláním. Otázkou zůstává zastoupení osob různého vzdělání v programech pro původce a původkyně (nemohou mít vzdělanější lidé vyšší motivaci a možnosti účastnit se programů pro původce a původkyně domácího násilí?) a to, zda nemohou být lidé s vyšším vzděláním ochotnější účastnit se výzkumu.

Všichni respondenti a respondentka se dle svých slov dopouštěli násilí v blízkých vztazích, a to vůči partnerovi či partnerce, v některých případech také na dětech či děti byly svědky tohoto násilí. Zastoupeny byly osoby dopouštějící se psychického násilí (urážky, vulgární nadávky, ale i vyhrožování smrtí) i fyzického násilí (facka, úder pěstí, chycení pevně za ruku apod.), včetně fyzického násilí na dětech. Zastoupeni byli také ti, kteří byli za toto násilí vykázáni policií. Respondenti a respondentka se účastnili různých typů programů pro původce, které v ČR organizace nabízejí – individuální terapie, skupinových programů i párové terapie.

3.1 Motivace páchat násilí

Ve výzkumu jsme se zaměřili nejdříve na to, co spustilo násilnou reakci. Významná část uvedla, že pociťovali vztek, který se v nich hromadil, což následně spustilo násilnou reakci. Vztek spustil dle jejich slov stres či situace v práci, neuspokojivá finanční situace rodiny a pocit zodpovědnosti za ni, chování dětí či násilí mezi dětmi nebo hádka s partnerkou, u jednoho respondenta násilného nejen v blízkém vztahu i událost na ulici. Reakcí na onen vztek pak bylo násilí na partnerce, případně na dětech (např. facka). Jeden respondent uvedl, že se násilí objevovalo nejdříve po požití alkoholu, později se jej ale dopouštěl i bez alkoholu. Někteří respondenti uvedli, že násilí z jejich strany bylo reakcí na násilí partnerčino - např. to, že jim dle jejich slov snižovala sebevědomí nebo jim dle jejich slov něco vyčítala a že násilí v jejich vztahu bylo vzájemné,

případně že násilí bylo reakcí na komunikaci partnerky, na kterou nebyli zvyklí a tudíž připravení.

Jeden respondent vnímal násilí jako způsob vyjádření nesouhlasu, který si osvojil již v dětství, jiný jako demonstraci vlastní síly: „... jenom jsem s ní zaklepal, hodil jsem ji na postel. Jako bych demonstroval sílu, že už toho bylo dost.“

Většina respondentů uváděla, že u nich docházelo ke ztrátě kontroly nad svým jednáním: „...vybouchnu, rupnou mi nervy a začnu křičet a vztekat se a můžu říct něco, čeho potom dodatečně lituju.“, „...protože jsem si uvědomil, že v daný situaci se fakt neovládám a mohlo se stát i něco horšího. Teoreticky.“, „A opravdu to byl amok, který jsem na sobě nikdy v životě nepoznal..“, „...nechtěl jsem jí ublížit, ale v tu chvíli jsem prostě už nepřemýšlel.“ Z tohoto vycházejí také programy pro původce a původkyně násilí, mezi jejichž cíle patří i to, aby se původci a původkyně násilí naučili své jednání kontrolovat (viz kapitola 2.3.3). O ztrátě kontroly u svých klientů hovoří také terapeuti a terapeutky programů v kapitole 4.3.

Někteří respondenti po takovém násilí pociťovali uspokojení nebo jej považovali za správné. Např. z toho důvodu, že okolí upozorňovali, že se přestávají kontrolovat. Část respondentů uvedla, že si to, že se násilí dopouští, neuvědomovali a považovali své chování za normální: „Jenom jsem si uvědomoval, že v určitých situacích se velmi rozčiluji a mluvím hodně zvýšeným hlasem.“ „Já jsem si to násilí neuvědomoval, osobně. Já jsem svoje jednání necítil jako násilné, vůbec.“ K reflexi toho, že se jednalo o násilí, došli až díky účasti v programu, ve kterém se naučili násilí identifikovat. Zmiňovali, že před vstupem do programu pro ně bylo obtížné identifikovat zejména psychické formy násilí. Jiní si své jednání uvědomovali, ale nepovažovali jej za tak problematické: „Já jsem to tehdy bral, že jsem něco udělal, ale že to v podstatě nebylo až tak vážný. Prostě facka ve vztahu. Si myslím, že škaredý řeči jsou občas horší než nějaká facka.“

Násilí bylo pro některé respondenty cestou, jak řešit situaci, problém či hádku, u které již nevěděli, jak ji vyřešit jinak: „V tu chvíli to vždycky bylo jakoby prostředek řešení té daný konkrétní situace a vždycky to bylo až to poslední východisko z té situace, když už to prostě nešlo verbálně nějakým způsobem zvládnout. Když už to nešlo nějakým způsobem rozmluvit, vymluvit, vykomunikovat, tak potom přišly nějaký jako fyzický náležitosti.“

Specifická byla situace ženské respondentky, u níž bylo násilí reakcí na frustraci, kterou pociťovala z přemíry péče o malé dítě a domácnost a na malou přítomnost partnera a nemožnost realizovat se i v jiných sférách.

Respondenti a respondentka reagovali různými podobami násilí: křikem, vztekáním se, urážkou manželky, případně manžela, ale i fyzickým útokem na ni (strhnutí, kopnutí, strčení do hrudníku, facka), kopáním do věcí a jejich rozbíjením, fyzickým násilím na dětech (hozením dítěte o zem, fackou, zbití páskem).

Významný vliv násilí v dětství či v rodině původců násilí (viz kapitoly 1.2.1 Co je domácí násilí a 1.2.2.3 Profil původce/kyně domácího násilí) se objevil u jednoho respondenta, který zmiňoval cholerického otce a zkušenosti s ním, i když nebylo zcela explicitně vysloveno, že se otec dopouštěl násilí. Druhý respondent hovořil o tom, že se násilí v jeho rodině děje poměrně často a bývá tak tolerováno: „A víceméně, u nás je to takový, že ženskéjch, co dostalo facku, je spousta, takže si myslím, že se to doma i tak přešlo.“

Většina respondentů uvedla, že se násilí dopouštěla také jejich partnerka a že násilí bylo vzájemné. Častý výskyt takových případů uvedl i jeden z terapeutů, se kterým jsme v rámci výzkumu hovořili (viz kapitolu 4.5 Genderové aspekty práce s původci násilí). Jeden respondent zmínil, že jím partnerka hodila o zeď, druhý respondent, že se na něm dopouštěla psychického násilí a snižovala mu sebevědomí, na což reagoval křikem na partnerku. Také další respondent uvedl, že se cítil být partnerkou manipulován a že se na něm dopouštěla psychického násilí a že fyzické útoky vůči ní byly reakcí na toto násilí. Další respondent uvedl vzájemné fyzické násilí mezi ním a partnerkou: „...ale jednou na mě zaútočila, to pak měla ona sérii útoků, s PET flaškou mě bouchla do hlavy, vidličkou mě bodala, chtěla po mně házet kameny, cédělka, já nevím, všecko, co prostě potkala. Ona byla v amoku. Ale jindy třeba, když jsem se naštvál já – to tam proběhlo stejně, to bylo takový vzájemný, ale jednou, co jsem maximálně v nepřítčném stavu, když jsem opravdu vybuchnul, to je třeba, já nevím, po hodinový hádce a pak už jsem prostě neviděl, to jsem ji strhnul a myslím, že jsem do ní i kopnul jednou.“

Další respondent hovořil o vzájemném psychickém násilí mezi ním a partnerkou, kdy používali vzájemně nadávky a snažili se si dle jeho slov ublížit. Tvrzení, že se ve vztahu jedná o vzájemné násilí, nemusí nutně znamenat, že je násilí genderově symetrické (viz kapitola 1.2.1). Jeden z partnerů se může dopouštět násilí častěji a výrazněji, se závažnějšími následky. Případně může jít o fázi násilí v blízkém vztahu, které se později vyvine v jednání se znaky domácího násilí. Původci a původkyně násilí mají také tendenci své jednání vnímat jako jednotlivé epizody, které se udály, a ne jako dlouhodobé násilné jednání vůči partnerovi či partnerce.

V několika případech byla k násilí přivolána také policie. Jeden respondent, který byl kvůli násilí ve vztahu z popudu partnerky předvolán opakovaně, hodnotil

vstup policie poměrně negativně. Jednání policistů a policistek bylo dle jeho slov nátlakové a vyvolávalo v něm strach: „Že mně hrozí nějaký postih, že manželce budou dělat nějaký testy, jestli není týraná...“ Další, také opakovaně předvolaný respondent se domnívá, že mu policie nepomohla situaci řešit. Jeden respondent vstup policie hodnotil kladně. Pro dva respondenty byl vstup policie přímo klíčový. V jejich případě došlo k vykázaní, které pro ně znamenalo životní zlom a motivaci ke změně a k účasti na programu pro původce násilí: „Pomohli. Naopak ve svý podstatě mi i doporučili co dál.“, „Ten stereotypismus, kterej my jsme měli, celá ta rodina byla nastavená, tak jsem prostě nebyl schopnej udělat ten prvotní impuls. A tím, že holt, bohužel, ho za mě udělala policie, tak jsem se vlastně prostě už musel postavit tomu problému čelem.“ Jeden z respondentů opakovaně pouze zvažoval, že policii přivolá.

Respondenti a respondentka výzkumu se násilí dopouštěli nejčastěji z důvodu nahromaděného vzteku, který nebyli schopni kontrolovat a zvládat. Násilí mělo psychickou i fyzickou podobu a bylo namířené nejčastěji vůči jejich partnerkám, případně dětem a věcem. V některých případech si násilí neuvědomovali, v jiných ano, ale nepovažovali ho za závažné či problematické. Účast v programech pro původce a původkyně je naučila rozpoznat různé podoby násilí.

3.2 Reflexe programu pro původce a původkyně násilí

Respondentů a respondentky jsme se nejdříve ptali, jak se o programu dozvěděli. Nejčastěji se o existenci programu pro původce a původkyně násilí dozvěděli na internetu, když se snažili najít kurz zvládání či řízení vzteku, případně jak zacházet s agresivitou. Dva respondenti dostali informaci o kurzu od policie, a to v situaci, kdy byli kvůli násilí vykázaní. Jeden z respondentů se o programu dozvěděl od své psycholožky, jeden od kinezioložky. Jednoho respondenta k účasti v programu vyzvala manželka, které to doporučili psychologové v organizaci pomáhající osobám se zkušeností domácího násilí. Jednomu respondentovi doporučila sestřenice organizaci z jiného důvodu, až později objevil, že organizace nabízí i programy pro původce násilí.

3.2.1 Motivace vstupu do programů

Respondenty a respondentku ke vstupu do programů motivovaly různé důvody. Často byli k účasti na programech vnitřně motivovaní: chtěli se zlepšit, měli pocit, že se sebou musí něco dělat, že je potřeba situaci řešit, vyděsilo je vlastní chování, měli strach z vlivu svého chování na své děti, nevěděli, co si počít s vlastní agresivitou, cítili potřebu odborného vedení a s někým o problému mluvit, pochopit, co se děje a proč se chovají násilně, naučit se předcházet násilnému jednání: „Já jsem si uvědomil, že to, jak jsem tu situaci zvládnul nebo vyřešil, nebo spíš nezvládnul, nebylo ideální a že pokud by se podobný stres opakoval a já bych byl schopnej to opakovat nebo případně by se v budoucnu mohlo stát něco horšího. Takže bylo potřeba zapracovat na tom zvládnání tady

těch krizových situací, který s malými dětmi můžou být prostě kolikrát dost náročný." Pro některé byl vstup do programu příležitostí ke změně.

U některých respondentů byla motivace spíše externí. Uváděli, že by se sami ke vstupu do programu nikdy neodhodlali, kdyby nedošlo k radikální situaci, kdy byli vykázáni a měli zamezen styk s partnerkou a s dětmi a policie je informovala o existenci programu. Tato situace (nemohli být s partnerkou a dětmi) pro ně pak byla silnou motivací ke změně. Vstup do programu pak pro ně znamenal ukázat partnerce, případně sobě, že se sebou něco dělají a snaží se na sobě pracovat: „A to byl ten důvod, proč jsem sem došel, a proč jsem opravdu tu situaci chtěl řešit. A proč jsem ji chtěl řešit, protože se k rodině chci vrátit zpátky a ukázat, že už ten špatnej člověk ve mně není a že už je jen ten dobrej táta. A dobrej manžel.“

Někteří respondenti vstoupili do programu z důvodu, že je k tomu vyzvala partnerka. Vnímali to tak, že udělali něco špatného a vstup do programu to řeší. Pro jednoho z respondentů bylo motivací také to, že byl program zdarma. V jednom případě byl program nařízen OSPODem.

Vnitřní motivace bývá v teorii i praxi práce s původci a původkyněmi násilí vnímána jako klíčová. Zmiňují to také terapeuti a terapeutky v rámci našeho výzkumu (viz kapitola 4.4), kteří uváděli, že s vnitřně motivovanými klienty a klientkami se pracuje lépe a je u nich větší šance na úspěch, neboť jejich cílem je dosáhnout změny a ne jako u externě motivovaných absolvovat nařízený program. Nicméně to neznamená, že nařízené programy jsou vždy neefektivní.

3.2.2 Bariéry účasti v programech pro původce a původkyně násilí

V rozhovorech s původci a původkyněmi násilí jsme identifikovali několik bariér účasti v programech pro původce a původkyně násilí:

- *Nutnost finanční spoluúčasti* na programu v případě některých programů (jeden klient uvedl, že jeho motivací byla bezplatnost kurzu, další, že jeho účast v kurzu díky tomu, že byl kurz zdarma, vnímala pozitivněji i jeho partnerka)
- *Obavy z programu způsobené neznalostí, jak kurz probíhá*: „No odrazovalo mě to, že tady dostanu namláceno. Že vod toho Lukáše Konečného těma boxerkama...“
- *Obavy z práce ve skupině*: „Samozřejmě, trochu ten strach z tý skupiny. Taková ta nejistota, přesně, jak se dělají vtipy: ahoj, jmenuju se takhle a jsem alkoholik, nebo něco tak – takže ten první moment. Toho otevření se tam, najít, znát ty lidi, ta důvěra, prostě ji nějak vybudovat trošku.“
- *Stigmatizace těch, kteří se programů účastní a z toho také plynoucí pocit, že do programu nezapadají*: „Když jsem o něm uslyšel, a ta situace trvá

v podstatě do dneška, když slyším, že jsem v programu domácí násilí, tak mně naskakuje husí kůže z toho. Protože pořád mi to připadá jako neuvěřitelné.“, „A ze začátku jsem si říkal, to pořád musí být nějaký omyl, že já a domácí násilí, vzhledem k tomu, jak jsem vyhodnocoval, jak se starám o rodinu, tak mně to připadalo pořád absurdní.“

- *Pracovní nasazení a nedostatek času:* „...před Vánoci jsem měl relativně hodně práce a opravdu upřímně jsem se sem nemohl dostat...“

A dále další bariéry:

- nutnost dojíždění
- nutnost zajistit si hlídání dětí u primárně pečujících
- nezájem či obavy partnerky z párové terapie
- pocit nedostatku podpory ze strany organizace nabízející program: „V podstatě akorát bych řekl, že ... jako taková je spíše zaměřená na oběti domácího násilí a nedokážou pochopit, že ta oběť může být i na druhé straně.“

Možnost nabízet program zdarma samozřejmě souvisí s tím, jak je organizace program nabízející financovaná a zda je to pro ni možné. Další věcí je, že finanční spoluúčast může zvyšovat motivaci klienta či klientky program navštěvovat a vnímat jej jako důležitý. Rozhodně by ale nutnost si kurz platit nemělo být bariérou pro ty, kteří jej potřebují a nemohou si jej finančně dovolit.

Obavy plynoucí z toho, co klienty a klientky na programu čeká, je možné zmírnit dostatečnou propagací programů a šířením informací o nich. To samozřejmě ovlivňuje jednak to, zda si takovou propagaci organizace mohou finančně dovolit, ale i to, jak funguje spolupráce s dalšími institucemi, které mohou původce a původkyně násilí o programu informovat - OSPOD, policie, manželské a partnerské poradny apod.

Stigmatizace těch, kteří se programů účastní, je pro organizace, které programy nabízejí, velké téma. Snaží se proto programy nazývat způsobem, který by byl pro potenciální klienty a klientky co nejméně odstrašující a nevolí obvykle z toho důvodu pojmy jako agresor či domácí násilí (viz např. kapitoly 2.3.1 a 4.2). Vyvolává to v nich nicméně také jistou ambivalenci, neboť musí zároveň zaujímat pevné stanovisko vůči násilí (viz kapitola 4.3). Podobně problematická je také účast ohrožených osob v párové terapii, kdy ta může napomoci řešení problému v páru, případně být jistou prevencí násilí, když se osoba, která násilí zažívala, rozhodne ve vztahu dále pokračovat, zároveň ale může být účast v programu pro tyto osoby traumatizující.

Nutnost dojíždět je reálným problémem nabídky programů pro původce a původkyně násilí v ČR, neboť aktuálně programy nabízí pouze omezený počet

organizací a pouze v některých městech. Motivace původců a původkyň domácího násilí vstoupit do programu ovlivňuje také informovanost o takové možnosti (jeden respondent litoval, že programy neexistovaly již dříve).

3.2.3 Přínos programů z pohledu původců a původkyň násilí

Všichni respondenti výzkumu hodnotili program pro původce domácího násilí, kterého se účastnili, poměrně kladně a všichni by ho doporučili osobě v podobné situaci. Respondenti vnímali kladně naučené techniky rozpoznání, průběhu a zvládnutí agresivity. Oceňovali, že se díky programu naučili lépe zvládat své agresivní projevy, případně jim předcházet: „Že člověk začíná nad tím víc přemýšlet a dokáže líp předcházet těm vyhroceným situacím, že líp, dřív vnímá nějaké signály, impulzy a podobně.“, „...spoustu situací, ve kterých bych dříve vybuchl a křičel bych, nebo bych se hodně vztekal, tak jsem dokázal zvládnout.“, „Potom, když samozřejmě cítím, že to na mě jde, že prostě se nedokážu ovládnout, tak je lepší odejít, ale spíš se tam nechci ani do takovýchle věcí dostávat.“, „Potom je třeba, co bylo dobrý, je, když už se to stane, tak říct, že dát nějaký time-out, že už jsem třeba na tý pětce, že nejsem schopen za sebe ručit, tak si dohodnout nějaký pravidlo, že odcházím a vyřeší se to, až přijdu zpátky.“

Někteří respondenti ale upozorňovali, že je tyto techniky potřeba neustále trénovat: „Tak největší přínos určitě měly techniky, nácvik technik zklidnění a potom už jsem pochopil, že tyto techniky je nutno trénovat, že nelze jenom formálně jednou týdně dojít, tady provést tyto techniky, ať již je to technika jako dýchání, nebo pět smyslů, technika zakotvení, ale potřeba je zakomponovat do každodenního života, tak jako jím a čistím si zuby, tak v mém případě je třeba tyto techniky neustále cvičit, trénovat, myslet na to, že to musím takhle dělat.“

U některých respondentů došlo vstupem do programu ke změně vnímání různých situací a novým náhledům na věc. Naučili se rozpoznat, co už je násilí a že může mít různé formy (i psychické) a odmítnout ho: „Pojmenovat to nějak, jo? Že já jsem nevěděl, jak některé věci, že to je v podstatě ponižování, jo?“, „A taky si díky tomu kurzu uvědomuju, že to násilí má různé formy.“, „No, naučil jsem se tam věci, nebo vysvětlili - nebo docvakli mně nějaký věci, že jak jsem říkal na začátku, že tím, že řeknu někomu, že už jsem naštvanej, tak je to dobrý, ale nicméně mi to nedává jakoby právo na ně vztáhnout ruku nebo nějak zaútočit.“ Jako důležité někteří respondenti uváděli, že oceňovali, že si díky programu mohli s někým promluvit, pro některé bylo důležité, že ten/ta, s kým mluví, zachová anonymitu: „A ta záruka anonymity pro mě byla strašně důležitá. Já bych to nedokázal říct ani v tu chvíli to, co jsem tady řekl, bych nebyl schopen říct nikomu, svému nejlepšímu kamarádovi, nikomu, zkrátka.“

Respondenti a respondentka účastníci se skupinových programů na nich oceňovali zejména to, že účast na skupině je vzájemně semknula a že se stali jakousi komunitou a vzájemně se podporovali. Oceňovali možnost slyšet příběhy ostatních a dostat zpětnou vazbu na svůj vlastní příběh: „A bylo fajn to tam sdílet, slyšet i co třeba zažívají ostatní. Což někdy bylo docela drsný. Takže dobrý je vidět, jak to mají ostatní a jak se s tím vypořádávají a že vlastně to není vůbec lehký.“, „Tak určitě nejpřínosnější bylo to vzájemný sdílení a nějaký i rozebírání těch situací, který se nám jednotlivě přihodily.“

U několika respondentů hrál důležitou roli vztah s terapeutem či terapeuty, kdy oceňovali jeho/její schopnosti, odbornost a zkušenosti. Část respondentů uváděla, že se po nástupu do programu násilí již nedopustili: „...je tam vidět obrovský pokrok a takový ty nepříjemný situace, k těm už prakticky nedochází. Dá se říct, za měsíc, měsíc a půl. No, že všechno se to dokáže utlumit, zastavit zavčas. Že dokážu prostě zavčas, když cítím, že jsem naštvanej, tak se dokážu sebrat a odejít pryč, projít se venku, vychladnout, pak se vrátit, v klidu to dořešit. Takže vliv u mě osobně to má veliký.“

Další uváděli, že účast v programu vede ke zmírnění agresivních projevů: „...těch záchvatů vzteku mám mnohem míň, než jsem měla předtím.“, „... já jsem rád, že jsem se zbavil takový tý agresivity, se kterou jsem nevěděl, co dělat, v podstatě a což byl jeden z hlavních impulzů, proč jsem tady vlastně šel.“, „...není to samozřejmě jenom bílé, jsou tam ještě i jiné okolnosti, ale co se týká rozčilování nebo rozzlobení se nebo nechání se vytočit, tak tato situace už nenastala hodně hodně dlouho.“

Někteří respondenti neměli ještě dle svých slov příležitost vyzkoušet si, zda se vztek naučili zvládat a předcházet tak násilí. Většina respondentů uvedla, že účast v programu přispěla k pozitivním změnám v jejich životě. Změny se dle jejich slov projeví v zaměstnání, ve vztazích v rodině, s partnerkou. Někteří se cítili být klidnější.

Přestože by někteří respondenti program lidem v podobné situaci doporučili, zmiňovali i určité nevýhody programů. Respondentka zmínila, že necítí, že by byl program určený pro ni: „Nemyslím si, že by to bylo úplně přesně to pro mě, ale určitě se mi hodí to, že sem chodím a že s někým mluvím a že mi někdo dává nějaké tipy, jak to zvládat.“ Někteří respondenti zmínili, že by ocenili jinou formu programu, kterou organizace nenabízí – např. skupinovou terapii.

Programy pro původce a původkyně byly respondenty výzkumu, nejčastěji dobrovolně se programu účastníci a motivovanými, hodnoceny výrazně kladně. Výraznou spokojenost s programy ze strany respondentů je možné přičíst také tomu, že se jednalo u většiny respondentů o motivované osoby, které

do programů vstoupily dobrovolně a byla u nich přítomna ve většině případů vnitřní motivace ke změně. Jinak by odpovědi mohly vypadat u původců a původkyň, kterým byl program nařízen a kteří byli motivováni pouze externě.

3.3 Postoje k domácímu a genderově podmíněnému násilí a souvislosti s postoji k rovnosti žen a mužů

Respondenti výzkumu – původci a původkyně násilí, se poměrně kladně vyjadřovali k myšlence rovnosti žen a mužů. Všichni deklarovali, že by si ženy a muži měli být rovni: „No rovni jako v právech, si myslím, že ano.“, „Mmm, tak oni si musí být rovni, že jo, bez toho to nejde. Podle mě.“ Nicméně jejich pohled na rozdělení rolí ve vztahu a konkrétní uspořádání jejich vztahu bylo zpravidla tradiční a genderově stereotypní: „Tak víceméně určitě, takovej ten, bych řekl, klasický rozdělení. Že já chodím do práce (pobaveně), ona je doma s dětma, že ty role jsou rozdělený, že se stará o domácnost a já domů nosím peníze.“, „Myslím si, že muži přece jenom na druhou stranu budou fyzicky vždycky silnější než ženy, měli by mít přístup k něčemu, to říkám hrozně obecně, bože. Myslím si, že muži by mohli se vybíjet způsobem, kterej je pro ně vlastnější. To znamená půjdu si s nějakým klukem zablbnout, půjdu třeba se s ním trošku, jo, pomlátit, ale když třeba bude tohle si dělat žena, tak se na ni budu dívat trošku divně, protože mi to úplně nesedí k pojetí nějaký ženský křehkosti, lásky, něhy. Pro mě žena musí být láskyplná, něžná, musí být pečující. Pokud převládá u ní nějaký striktní racionální pohled na svět, na úkor nějaký její něhy nebo křehkosti nebo péče o druhého, o dítě, nějaký intuice, tak potom pro mě přestává být ženou.“, „No, to je otázka, rovni, rovni v čem. Co se týká jako těžké fyzické práce, tak ta asi zůstane na muži většinou, co se týká řekněme vaření, tak v drtivé většině to beztak zůstane na ženě. To pokud je sobota, neděle, muž, když vaří, tak je to většinou koníček, protože může, žena protože musí, řekněme, tak tady nějaká ta rovnost nebo tak to asi jako nebude. Ale jinak asi není problém, aby muž pomohl ženě s tím, co ona potřebuje.“ ... „Nikdy jsme o tom nemluvili, ale automaticky se starala žena, tak, jak jsem říkal, takže vaření, to byla její parketa, co se týká úklidu domu, tak jsme se snažili aspoň nějakým způsobem pomoci samozřejmě, i když si myslím, že ta pomoc mohla být jako větší.“

Několik respondentů uvedlo, že rozdělení rolí ve vztahu ovlivnil příchod dětí, který pro partnerky znamenal, že o ně a domácnost budou pečovat primárně ony: „No samozřejmě, že se vyvíjely ty role. Protože deset let jsme byli bez dětí, takže to jsme si byli víceméně rovný, a vlastně to fungovalo v tom vztahu i jako se starat o tu domácnost, protože jsme bydleli v nějakým podnájmu, takže vlastně se bydlelo u mě v podnájmu, takže jsem tam jakoby si uklízel a staral, tak se dělalo všechno společně. Takže tam jsme byli vlastně rovnocenný. A vlastně s dětma se to změnilo. A já jsem samozřejmě toho trochu využil, že když je doma a uklízí, tak už jako neuklízím, třeba.“, „...kdy manželka, tím, že

máme ty děti tři, tak byla v podstatě jedenáct roků doma.“ ... „V podstatě to bylo daný tím, že ona byla doma a starala se o děti a já jsem zajišťoval rodinu jako takovou.“ ... „Na to má finance, který dostává. A samozřejmě se stará o děti. Stará se o všechny takový ty ženský věci, který jsou normálně asi běžný.“ Tato výpověď mj. ilustruje, že zapojení mužů do péče o děti a domácnost je v ČR velmi nízké a že ve velké části rodin přetrvává genderově stereotypní rozdělení rolí.

Z některých rozhovorů bylo patrné, že násilí, kterého se respondenti dopouštěli, bylo genderově podmíněné. Např. u muže, který popisoval stres v práci a hromadící se vztek z něj, který nicméně obrátil až na manželku, když přišel domů.

Někteří respondenti uspořádání své rodiny považovali za moderní a vymezovali se vůči tradičnímu uspořádání rolí ve své původní rodině: „Mm, já si osobně myslím, že u nás fungujeme na bázi moderní rodiny, že když to přeženu manželka přibije hřebík a já vyžehlím prádlo...“ I když jeden z respondentů absenci mocenské převahy nad partnerkou vnímal jako jednu z možných příčin problémů ve vztahu: „Takhle to u nás nikdy nefungovalo. Možná, že je to trochu škoda, protože sama říká, že kdybych občas bouchnul pěstí do stolu, možná by to fungovalo líp.“

Rozhovory ukázaly na to, jak si díky účasti v programu někteří uvědomili, co vše může být vnímáno jako násilí (tj. ne jen fyzické). Muži totiž často podle výzkumů vzhledem k jejich odlišné socializaci určité formy násilí nevnímají (např. ty, které už by ženy jako násilí vnímaly). Někteří zmínili, že jejich násilné chování bylo jejich blízkým okolím z jejich pohledu tolerováno, což vytvářelo prostor pro to, aby se partnerského či domácího násilí dále dopouštěli. Údajně nikdy ze strany partnerky či blízkých neslyšeli, že to, co dělají je špatně a je potřeba to nějak řešit: „Jak jsem vám říkal předtím, nikdo neřekl nikdy toto je špatně.“ ... „...a tím, že se to jakoby včas neřešilo, tak to dospělo k tomu, k čemu to dospělo.“ To ukazuje na důležitost komplexní prevence domácího násilí – nabídky programů pro původce a původkyně násilí, pomoci obětem násilí a práce s veřejností, např. realizace veřejných kampaní zaměřených na společenské odmítání násilí. Tato prevence, včetně programů pro původce a původkyně, by měla být genderově senzitivní. Neměla by cílit pouze na přeučení chování, ale také na možné příčiny domácího násilí (nerovné postavení žen a mužů ve společnosti, stereotypní očekávání rolí žen a mužů, specifika mužské socializace, která je často spojena s násilím a s tím související možnost nižší citlivosti vůči některým formám násilí). Programy pro původce a původkyně domácího násilí, pokud reflektují genderová témata, mohou zároveň fungovat jako zapojení mužů do problematiky rovnosti na základě pohlaví. Jeden respondent zmínil, že terapie pro původce pro něj byla zároveň praktickou ukázkou zdravé komunikace.

Rozhovor s jedním respondentem nás vedl k myšlence, že pro muže může být přijatelnější přihlásit se do kurzu, který operuje s pojmy jako je zvládnání agrese, než jít do poradny, účastnit se terapie apod., se zakázkou, že se potřebuje poradit ohledně toho, že mu moc nefungují vztahy se ženami.

Z genderového hlediska se ukázal zajímavý případ ženy v programu pro původce a původkyně násilí. V jejím případě vztek způsobila spíše frustrace z toho, že je pořád sama doma s dítětem a manžel je hodně pryč, což vede k záchvatům vzteku a ničení věcí. Genderově stereotypní rozdělení rolí a ponechání veškeré péče na ženě tak bylo vnímáno jako příčina násilí. Účast v programu ji naučila najít si čas pro sebe a na své zájmy, což vedlo ke zlepšení jejího stavu.

Z rozhovoru s původci násilí vytanula ale i další zajímavá témata, která by si zaslouhovala pozornost:

- kromě programů pro původce a původkyně by bylo smysluplné věnovat se také zlepšování schopnosti lidí žít v partnerském vztahu a umět komunikovat, co je komu příjemné a co ne a jaké chování už je nepřijatelné
- důležitost vnitřní motivace, toho, aby sám původce či původkyně násilí dospěl k rozhodnutí do programu jít a považoval to za důležité (jeden z respondentů uváděl kurz, na kterém byl ve fázi, kdy ještě nebyl motivovaný a který jen "odchodil" a srovnával ho s aktuálním programem, ve kterém je, již motivovaný a situace se zlepšuje)
- význam osobnosti terapeuta či terapeutky (někteří respondenti byli nadšeni přístupem terapeutů a jejich osobnost je podle všeho motivovala v programu setrvávat)
- někteří původci a původkyně násilí jsou plni situace, která se ve vztahu děje a cítí silnou potřebu o ní mluvit, oceňují vstup cizích osob do problému, neboť si neví rady
- vykazání původců násilí spojené s nabídkou účasti na programu pro původce se u některých typů původců ukazuje jako velmi funkční model řešení domácího násilí. Někteří muži popisovali, že vykazání pro ně bylo velmi silným momentem a zároveň zpětnou vazbou na jejich chování a že v jejich životě nastal zlom směřující ke změně a východisko z bezradné situace života ve vztahu, kde se dopouštěli násilí.
- několik respondentů řešilo neshody ve vztahu nejdříve v manželských a partnerských poradnách, nabízí se tedy doporučení propagovat programy pro původce i v těchto institucích: „Rozhodně, dokonce si myslím, že kdyby mně to třeba v manželské poradně řekli, že by bylo vhodné toto začít řešit, tak k tomu nemuselo dojít.“
- program pro původce násilí jako zapojení původců do řešení domácího násilí a motivace ke změně (reakce respondenta na situaci před informací o programu: „...se mnou nikdo nekomunikoval.“)

4. Výzkum mezi terapeuty a terapeutkami

V rámci výzkumu jsme uskutečnili 6 rozhovorů s terapeuty a terapeutkami pracujícími s původci násilí. Terapeuti a terapeutky působí v organizacích Nomia (Hradec Králové), Persefona a Spondea (Brno), Liga otevřených mužů a Centrum sociálních služeb Praha – program Viola (Praha). Všichni respondenti a respondentky působí dlouhodobě v psychologických a poradenských službách, jsou ve věku 35 – 50 let, mají vysokoškolské vzdělání a absolvovali psychoterapeutické výcviky. Volbou respondentů/ek jsme se snažili pokrýt různorodé spektrum organizací, které poskytují služby pro původce a původkyně násilí stejně jako geografické rozložení. Pro další mapování služeb v této oblasti by bylo vhodné upřít pozornost na organizace mimo největší česká města Prahu a Brno.

Text vycházející z analýzy rozhovorů se věnuje několika tématům, a to vždy z pohledu zpovídaných terapeutů/ek. Nenabízí tedy detailní informace např. o nabízených službách, financování apod., ale reflexi těchto témat, jak nám ji zpovídaní poskytli. K podrobnějšímu popisu nabídky služeb srov. kapitolu 2.3 této analýzy a Přílohu 1.

4.1 Spektrum služeb a jejich hodnocení ze strany terapeutů/ek

Organizace, které byly prostřednictvím rozhovorů s terapeuty/kami do výzkumu zařazeny, se liší ve spektru nabízených služeb. Některé v době realizace výzkumných rozhovorů nabízely čistě individuální terapii (Persefona), další individuální a párovou terapii (CSS Praha – program Viola), jiné pouze skupinové programy (LOM) a některé kombinaci všech těchto možností (Spondea, Nomia). LOM kromě skupinových programů zajišťuje také internetovou poradnu a nově bude rozvíjet i individuální poradenství. Všechny dotazované organizace kromě LOMu poskytovaly služby ženám i mužům, LOM se zaměřuje výhradně na práci s muži. Nicméně v programech zaměřených na původce a původkyně násilí převažovali výrazně ve skupině klientů organizací muži. Všechny organizace kromě LOMu poskytovaly své služby jak klientům a klientkám přicházejícím z vlastního rozhodnutí, tak těm, kterým byla účast v programu doporučena či přímo nařízena institucemi jako OSPOD, Policie ČR nebo soudy.

Dotazovaní se shodli na tom, že je výhodou, pokud organizace mohou svým klientům a klientkám nabídnout všechny druhy služeb, tj. programy individuální, práci v uzavřené i otevřené skupině i párovou terapii, neboť pro různé lidi je vhodný různý přístup a především se liší v potřebě intenzity a délky práce. Zatímco u některých stačí krátkodobá intervence, ve které získají náhled a odstartují konstruktivní řešení problému, jiní by i po ukončení rádi dlouhodobě navštěvovali např. otevřenou skupinu, která by fungovala jako udržovací

mechanismus, aby nedocházelo k recidivě. Skutečnost, že některé organizace nabízí jen některé služby, nebyla zpravidla jejich volbou a promyšlenou koncepcí programů, ale spíše důsledkem nedostatku zdrojů (nedostatek financí, nedostatečné personální zajištění, nevyhovující prostory apod.). Zvláště ve větších městech je možná dělba práce mezi jednotlivými organizacemi, kdy organizace poskytující pouze individuální terapii může doporučit služby další organizace nabízející skupinové programy. Nicméně překážkou takového řešení je určitá bariérovost navázání spolupráce klienta s novou jemu neznámou organizací a přerušení kontinuity spolupráce.

Původci a původkyně násilí v partnerských vztazích tvořili ve všech zkoumaných organizacích pouze část klientely programů zaměřených na původce a původkyně násilí. Vedle nich se programů účastnily také osoby nezvládající vztek či agresi ve vztahu k dětem, ve vztazích na pracovišti, případně dopouštějící se jiných násilných činů, což se týkalo především organizací, jejichž klientele byla účast v programech nařízena či doporučena. Ačkoli násilí páchané v partnerských vztazích má svá specifika, zdá se z výpovědí terapeutů/ek, že programy jsou koncipovány dostatečně robustně a i ve skupinových programech mohou v jedné skupině bez problémů být osoby dopouštějící se násilí v různých kontextech. Tato diverzita může naopak přispět k dobře fungující skupinové dynamice. Specifické postavení má v definování cílové skupiny LOM. Ten v současné době nepracuje s klienty, kterým by byla účast v programu nařízena. Klienti se hlásí dobrovolně a z vlastní iniciativy, často si sami program aktivně vyhledají. LOM si ze zájemců o program vybírá a odmítá ty, u kterých je násilí použito instrumentálně, tedy jako prostředek k dosažení jiných cílů (např. loupežné přepadení). LOM zdůrazňuje, že jejich program je zaměřen ani ne tak na domácí násilí jako takové, ale na zvládání vzteku.

4.2 Cíle a koncepce programů

Můžeme rozlišit několik kategorií cílů, jak je definovali terapeuti/ky poskytovaných programů. Na nejobecnější rovině definovali cíle programů jako „život bez násilí“, „zastavení násilí“. K takto obecně definovanému cíli se dá přistupovat různými způsoby a práce s původci a původkyněmi násilí je jen jedním z nich. Konkrétněji pojmenovali zpovídání cíle jako „zvládání agrese“, „zvládání vzteku“, „rozlišit, co je a není násilí“. Takto uchopené cíle již implikovaly následnou koncepci programů, které dotazovaní definovali jako edukačně-tréningové. To znamená, že v těchto programech nešlo primárně o hloubkovou analýzu kořenů vznětlivého či přímo násilného chování, ale o formování postojů neakceptujících násilí v blízkých vztazích (či násilí obecně) a zároveň nácvik technik, které klientům a klientkám těchto služeb umožní rozpoznat situace, které mohou vést k eskalaci konfliktu, a které je navedou k přerušení zaběhnutých vzorců chování vrcholících hrubým fyzickým či verbálním násilím. Takto nastavené cíle v sobě odrážejí ambivalenci pojmání

klientů a klientek, o které bude pojednáno níže. Snaží se odvrátit pozornost od osobydopouštějící se násilí a přesunout ji k jednání samotnému.

Další kategorie cílů již zahrnuje i přímo osoby páchající násilí a je do určité míry hodnotící. Terapeuti/ky uváděli, že cílem jejich programů je „vést je [původce násilí] k odpovědnosti“, „primárně motivovat toho muže k tomu, aby získal náhled, že to, co se děje, není v pořádku“, „přijmout zodpovědnost za to, jak jsem se choval, čeho jsem se dopustil, a že to není v pořádku“. Současně se však terapeuti/ky snaží o nestigmatizující přístup a jako cíl programu uvádí např.: „Pomoci těm lidem žít normální život, aniž by nějak vnímali, že jsou stigmatizovaní společností, že oni jsou agresori, že mají nějakou diagnózu.“

Poslední identifikovanou kategorií cílů jsou cíle spjaté s osobami, na kterých je pácháno násilí. Terapeuti/ky uváděli jako jeden z cílů „zajištění bezpečnosti osob žijících v jedné domácnosti s tím, kdo páchá násilí.“

Neidentifikovali jsme specifické terapeutické přístupy uplatňované v programech. Každý terapeut či terapeutka uplatňují takové přístupy, ve kterých byli vyškoleni (např. systemický přístup, satiterapie, narativní terapie). Společné přístupům, které terapeuti/ky využívají, je především orientace na změnu, aktuální sebeuvědomění, respekt a získání náhledu situace, spíše než obracení se k minulosti a analýza hlubokých příčin problémů a konfliktů. Většina ze zpovídaných zmiňovala norský model intervence (založený na metodice organizací Alternativ til Vold a Reform), neboť právě spolupráce s norskou stranou je nejsilnějším zdrojem inspirace ze zahraničí⁵⁵.

Některé organizace mají pevně danou strukturu programu, která stanovuje počet skupinových setkání a základní rámec témat a technik, které terapeuti/ky s klienty/kami proberou (Spondea, LOM, Nomia), u individuální terapie není struktura pevně dána a práce se více řídí aktuálními individuálními potřebami klienta/ky (Persefona, CSSP – Viola). Nejpropracovanější koncepci programu popsal terapeut organizace Nomia – klient se do programu dostává z nařízení soudu přes Probační a mediační službu, k terapeutovi Nomie přichází spolu s pracovníkem Probační a mediační služby, uzavře se trojstranná dohoda, předá se anamnéza případu a provede se detailní diagnostika klienta pomocí různých testů. Klient pak vstupuje do individuální terapie, která je buď tříměsíční, šestiměsíční nebo dvanáctiměsíční. Prvotně plánovanou délku lze upravit na základě výsledků terapie. Z individuální terapie pokračuje do skupiny. Nomia

⁵⁵ Některé ze zmíněných organizací v letech 2014-2015 realizovaly projekty podpořené z programu Dejme (že)nám šanci Nadace Open Society Fund, financovaného z Norských fondů. LOM v rámci svého projektu adaptoval metodiku norské organizace Reform (<http://www.muziprotinasili.cz/pro-odborniky/>), která navazuje na zkušenosti organizace Alternativ til Vold. Tuto metodu dále do své praxe integrovaly i jiné organizace (např. Spondea). Terapeutka ATV Barbora Jakobsen se také významně podílela na přípravě Akčního plánu prevence domácího a genderového násilí

ji dříve koncipovala jako uzavřenou, nyní se však přiklonila k modelu otevřené skupiny. Tento propracovaný systém je výsledkem dlouhodobé práce v oblasti programů pro původce a původkyně násilí, kde se Nomia pohybuje již od roku 2005 (původně pod hlavičkou organizace Adra) a patří v České republice spolu s SOS centrem Diakonie ČCE k těm, které poskytují tyto služby nejdéle.

4.3 Ambivalence práce s původci a původkyněmi násilí

Jak jsme již zmínili výše, je práce s původci a původkyněmi násilí specifická ambivalencí ve vztahu ke klientům a klientkám. Problematická je už sama definice toho, kdo je klientem. Ve veřejném diskurzu se ve výpovědích o násilí v blízkých vztazích objevují dva poměrně jasné póly – agresor a oběť. Agresor představuje zlo a zaslouží trest, oběť zasluhuje soucit a pomoc. Programy pro původce a původkyně násilí ovšem nefungují jako trest, ale jako snaha o řešení problému, což skrze práci s původcem či původkyní násilí přináší pomoc i osobám, které jsou násilí vystaveny.

Terapeuti/ky i organizace proto usilují o to, aby původce a původkyně násilí nestigmatizovali a nestavěli je do zavrženíhodné pozice, neboť tato pozice oslabuje jejich možnost funkčně se zapojit do vztahů a běžného života. Nicméně musí zároveň zaujmout pevné stanovisko k násilí tak, aby nevzbuzovali dojem, že nepovažují násilné chování za problematické. Diskurzivně toho dosahují volbou terminologie jako „původce/původkyně násilí“, „osoba nezvládající vztek/agresi“ apod., spíše než „agresor“, „pachatel“, „násilník“, tj. označení, která jsou silně hodnotící a představují nálepkou, která se stává základní definicí identity osoby dopouštějící se násilí. Dalším diskurzivním mechanismem je obrácení pozornosti nikoli k osobám dopouštějícím se násilí, ale k samotnému chování. Programy jsou pak definovány jako programy pro zvládání agrese/vzteku.

Terapeut organizace Spondea k tomu říká: „Takže tady je třeba mít jasno ze strany toho terapeuta o tom, že [...] násilí není vůbec v pořádku, je to něco špatného, je to něco, čemu musí být zabráněno. S tím ruku v ruce jde bezpečí těch osob, které tomu byly vystaveny, nebo potenciálně mohou být vystaveny. A třetí věc je ale přístup k tomu, kdo se dopouští toho násilí. Že my ho neoznačujeme jako agresor primárně, nebo násilník, ale je to osoba, která nezvládá agresi. Nebo osoba, která se dopouští násilí. Protože jakmile začneme jednoduše pojmenovávat a diagnostikovat toho člověka tímto způsobem, tak se můžeme dostat k tomu, co tady občas se jako objevuje, taková ta jednostrannost. Ale je to prostě člověk, který má výbavu v uvozovkách základní jako všichni lidé. Akorát některé věci, které se mu otevrou, z důvodu nějakých životních zkušeností, aktuálních životních spouštěčů a tak dále, tak to jde ven a on to nemá pod kontrolou.“ Podobně vypovídá také terapeut Nomie: „Stejně jako v narativní práci pracujeme vlastně s externalizačními technikami, tak jsme

se snažili i pro tu odbornou veřejnost externalizovat, oddělovat od toho pachatele tu samotnou agresi. Protože jsme vnímali, že spousta těch lidí, co k nám do programu přicházelo, tak se vnímali stigmatizovaní společností, že oni jsou nějakí agresoři, že mají nějakou diagnózu. [...] Nerad bych, aby to znělo tak, že bagatelizujeme násilí a nechceme vidět odpovědnost toho člověka, který ho páchá. Ale mělo by se to posunout, podle mě, do nějaké roviny ... jednak, že v tom rodinném systému není nepřítel ten, dejme tomu, muž, který se chová násilně, ale to samotné násilí je ten nepřítel, který ničí život manželce, dětem, ale taky tomu pachateli. Čili posunout to do té úrovně, že taky agresivní projev je nějaký obranný mechanismus, na obranu mých preferovaných hodnot, což, řekl bych, že se dost přehlíží. Jestliže se někdo chová agresivně, znamená to, že je to špatný člověk a je potřeba ho resocializovat, dávat do vězení, ale to fakt tak úplně není. Čili posunout to do takové polohy, podívat se na to násilí trošku ještě jinak. Nějak tak je vidět, že mnoho lidí, kteří s tím mají problém, jsou fakt docela normální lidi, kteří to jen nezvládají. Ale tím nechci bagatelizovat násilí, to ne.“ Terapeut Persefony uvedl: „Mnozí jsou normální, většina z nich je takových průměrných, většina z těch lidí nebo aspoň polovina z těch lidí třeba nevykazuje nějaké známky agresivity větší než já, ovšem jsou třeba tak zmáčkli okolnostmi, že už neví kudy kam.“

Shodně všichni zpovídání zdůrazňovali, že problém domácího násilí je vždy komplexní a vyjadřovali porozumění tomu, proč se konfliktní a násilné situace vyhrotily. Jedním dechem však také dodávali, že porozumění a pochopení neznamená schvalování nebo přesouvání viny na osobu, která byla cílem útoku. Tento přístup ovšem vzbuzuje kontroverze a je do jisté míry balancováním na ostří nože, neboť součástí řešení problému domácího násilí byla právě práce na diskurzivním odvrácení viny od obětí domácího násilí a jednoznačné odsouzení pachatelů. Organizace pracující s původci a původkyněmi násilí musí umět s touto ambivalencí citlivě nakládat, aby se jim podařilo získat a udržet důvěru klientů a klientek, aby se však zároveň nepodíleli na reprodukci představ o tom, že domácí násilí je často vyprovokováno obětí, která je za ně spoluzodpovědná.

Tato ambivalence však není přítomna jen ve vztahu ke klientům a klientkám, ale také ve vztahu k veřejnosti a především ve vztahu k entitám, na kterých jsou organizace závislé finančně a organizačně. Musí se vymezit vůči násilí, ale zároveň získat podporu pro programy, které pracují s původci a původkyněmi a v očích veřejnosti tedy pomáhají někomu, kdo se z vlastního rozhodnutí dopouští neakceptovatelného chování. Organizace se snaží řešit tento rozpor právě kladením důrazu na to, že skrze práci s původcem či původkyní pomohou právě obětem. Eliminují násilí tím, že se ho původce či původkyně přestane dopouštět. Stane se tak díky zvnitřnění postoje, že násilí není nikdy legitimním řešením, jakkoli konfliktní či stresová situace nastane, a zároveň si tréningem osvojí techniky, které jim pomohou identifikovat narůstající vztek a umožní jim s ním pracovat způsobem, který není eskalační a nevrcholí násilným aktem.

Práce s původci a původkyněmi domácího násilí je také způsobem pomoci v časté situaci, kdy se ženy k násilným partnerům vrací.

4.4 Dobrovolnost vs. nařízení účasti v programu

Všechny organizace s výjimkou LOMu měly zkušenost s klientelou, které byla účast v programu nařízena. Terapeut organizace Nomia dokonce uvedl, že tyto případy se týkají většiny lidí v jejich programech. Povinnost účastnit se programu nařizuje buď soud, nebo doporučují instituce jako OSPOD či Probační a mediační služba. Posledně jmenovaná instituce obvykle zajišťuje účast v programech, i když je soudně nařízena. Je zřejmé, že práce s klienty a klientkami, kteří přicházejí z vlastního rozhodnutí, často ještě ve fázi, kdy do problému nevstoupila policie či soudy, je snazší a úspěšnější. Tito lidé již nahlédli, že mají nějaký problém a aktivně se jej rozhodli řešit. Osoby i organizace poskytující služby však stojí před nelehkým úkolem přesvědčit dotyčnou osobu, že nejsou součástí represe, že nezaujímají stejné místo jako soud či policie. Osoby, kterým byla účast v programu nařízena, účast v programu velice často za součást trestu považují, nevnímají pomáhající organizace jako nějakou třetí stranu, a terapeuti/ky tak musí překonávat skutečnost, že jejich klientia klientky jsou v odporu a pomoc nevnímají jako pomoc, ale spíše jako trest.

Terapeut organizace Nomia popsal spolupráci s nařízenou klientelou následovně: „Co se týče motivace, tak máme nemnoho klientů, kteří mají nějakou motivaci pracovat na své změně. Lidí, kteří chtějí opravdu nějakou změnu, je tak možná dvacet procent. Možná někdy malinko víc. A u zbytku je jejich motivace jít do programu vlastně nulová. Jediná jejich motivace je, že to mají nařízené, a pokud by nespĺnili, tak by vlastně jim to soud proměnil. Ta péče opravdu, aby to dochodili a vůbec, aby to fungovalo po té stránce kontrolní, tak mají motivaci jenom, aby to splnili. Což ale je taky svým způsobem motivace, se kterou se dá taky pracovat. [...] S těmi, co přicházejí na nařízení, děláme dohodu. Ptáme se po ní. A říkáme vlastně tomu klientovi, kdy tam je ten pracovník Probačky, jak rozumí tomu, že dneska vlastně tady sedí a dostává se do nějakého programu, který jsme mu nějak popsali, jak tomu rozumí? A většina těch lidí tomu rozumí tak, že bylo mi to nařízeno, jo, musím to prostě splnit. A ptáme se na zakázku toho státu a ptáme se, no a co vlastně, jak tomu rozumíte, že teda pro vás tohle chtějí, co by podle vás si vlastně přál ten soud nebo ten probační pracovník? A on vyjádří zakázku toho státu, já se potom ptám probačního pracovníka, co on na to a prostě vydefinujeme státní zakázku. A potom se samozřejmě ptáme: „A pane Nováku, toto si přeje ten stát, jak tomu rozumíte, nebo pan probační pracovník nám to říká. Nebo to je v rozsudku popsany. No a tak co taky vy, když jste v tom programu, tak co vy sám za sebe, k čemu byste to vy využil? Takže snažíme se z nich dostat i k čemu by to jim samotným mohlo být podle jejich názoru. Takže taky něco řeknou, anebo taky říkají, že nevědí. A to je na počátku té práce. Ale zkušenost máme takovou, že když v té terapii potom nějak jsme, ty lidi, pokud

se podaří, že tu důvěru teda k nám získají, většinou to funguje poměrně dobře, až na výjimky, tak se dostaneme i k té osobní zakázce.“

Terapeuti/ky, kteří měli zkušenost s prací s nařízenou klientelou, uváděli, že prvotní motivace hledali často právě přes důsledky chování. Cílem tedy nebylo ,změnit své chování, ale ,nedostat se (znovu) do vězení/konfliktu s policií` apod. Klienti a klientky neměli sice náhled toho, co je na jejich chování problematické, nicméně bylo jim zřejmé, že se nechtějí vystavovat trestu a omezením s ním spojeným. Práce terapeutů a terapeutek se tak soustředila na mapování důsledků chování a posléze přijetí odpovědnosti za toto chování. Terapeuti/ky také zmiňovali negativní vliv veřejného mínění, kdy podstatná část veřejnosti stále považuje psychologické služby za určené pro ,blázny a devianty`, tudíž participace v nich přináší stigmatizaci pro některé srovnatelnou s tou dostat se do vězení.

Terapeutka CSS Praha – Violy uvedla: „Očekávání [klientů] se liší podle toho, jestli tam je ochota na sobě pracovat a pak chtějí nějakou změnu, byť třeba se s nimi nejdřív pracuje právě na té kapacitě ke změně jako takové. Anebo si přicházejí, mi přijde, postěžovat v podstatě a chtějí obvinít naopak tu ženu a říct tu svoji stránku.“ Upozornila tak na další typ reakce klientů, kteří se chtějí ujistit, že chyba není v nich, ale naopak v jejich okolí. Terapeuti/ky nikdy nepřístupují na tento výklad situace, nicméně je jejich pozice obtížná v tom, že zároveň potřebují docílit toho, aby s nimi klient spolupracoval.

Práce s nařízenou klientelou je velmi náročná pro samotné terapeuty/ky, kteří musí dlouhodobě pracovat s lidmi, kteří jsou v odporu. V Nomii proto vyvinuli unikátní metody práce s terapeuty/kami, které mají eliminovat specifické obtíže postihující terapeuty a terapeutky pracující s touto cílovou skupinou, u které se výsledky práce dostavují výrazně pomaleji a v menší míře než u klientely přicházejících dobrovolně. Jedná se o reflektování práce bezprostředně po sezení se skupinou. Terapeut Nomie ji charakterizoval následovně: „Není to terapie pro terapeuty, a není to ani supervize. I když to má prvky supervizní i terapeutické. To je trošku takový jiný kontext. Takže takhle se to vlastně skládá z práce pro klienta, z práce potom pro terapeuty.“

4.5 Genderové aspekty práce s původci a původkyněmi násilí

Téma násilí v partnerských vztazích lze pojímat z různých teoretických perspektiv. Jednou z nich je perspektiva feministická, která vnímá násilný akt mezi blízkými osobami jako odraz společenské podřízenosti žen mužům (viz výše kap. 1.2.2.2 Tři přístupy k původcům a původkyním násilí). Nás zajímalo, nakolik je tento interpretační rámec relevantní pro zpovídané terapeuty/ky. Při dotazu, v čem vidí příčiny domácího násilí, téma genderové nerovnosti a rolí žen a mužů

ve společnosti spontánně zmínil pouze jeden z terapeutů. Dva další přitakali na přímý dotaz, zda podle nich násilí v rodině souvisí s rolí a postavením žen a mužů ve společnosti, dalším dvěma připadala tato perspektiva nerelevantní a jeden se vůči ní přímo vymezil tím, že se domnívá, že v českém kontextu již není mezi ženami a muži nerovnoprávnosti, kterou naopak vidí v jiných kulturách, kde jsou fyzické útoky na ženy považovány za standardní způsob komunikace mezi mužem a ženou, v takovém případě se jedná o kulturně ospravedlňované genderově podmíněné násilí. Tento terapeut se také domnívá, že u nás jsou původci a původkyněmi násilí ve stejné míře muži jako ženy, pouze v případě žen toto násilí nemívá formu fyzického útoku, ale násilí psychického. Zpovídání se shodli na tom, že míra násilí ve společnosti obecně i specificky v partnerských vztazích souvisí s legitimitou násilí jako řešení určitého typu situací.

Genderové hledisko je však v práci s původci a původkyněmi násilí přítomno na více úrovních a terapeuti/ky v rozhovorech zmiňovali několik dalších témat a dilemat, které musí každá organizace promýšlet. Obecně jsou ženy dle terapeutů/ek častěji těmi, kdo vyhledávají poradenské a psychologické služby, a to obzvláště v případě partnerských problémů. Starost o dobré fungování vztahů v rodině je součástí očekávání spjatých s ženskou sociální rolí. Jeden z terapeutů uvedl, že tímto si i vysvětluje vyšší míru žen v jejich programech, než jak by to odpovídalo procentuálnímu zastoupení žen – původkyň násilí.

Naproti tomu mohou programy, jak je nabízí například LOM, představovat jistou genderově přiměřenou formu psychologicko-poradenských služeb pro muže, a to především ve fázi, kdy násilí a agrese ještě nepřestoupily mez, za kterou by již hrozily represivní postihy. Pro některé muže může být přijatelnější přihlásit se do programů na zvládnutí vzteku, než navštívit klasického psychologa či rodinnou poradnu. U klientů s nařízenou účastí může právě i tato komplicita s mužskou genderovou rolí představovat blok pro úspěšnou práci, pokud se klient domnívá, že psychologické služby jsou pro slabochy a mluvit o pocitech je ženská záležitost.

Organizace zvažují, zda nabízet skupiny smíšené nebo čistě mužské a jaké složení by měl mít terapeutický tým. Smíšené skupiny představují možnost jisté genderové konfrontace, nicméně skupiny genderově homogenní umožňují se do značné míry oprostít od „hraní genderu“, který jedinec performuje často právě v konfrontaci s osobami druhého pohlaví. Výhradně mužská skupina tak snímá z participantů potřebu vystupovat v očích žen jako muž. V případě vedení skupiny několik terapeutů zmiňovalo, že za ideální považují tandem ženy a muže. Je na zvážení organizací, jakému složení terapeutického týmu dají přednost. Podle zkušeností některých zahraničních organizací má terapeutický pár muž-žena mnoho výhod: žena-terapeutka může v ryze mužské skupině nabídnout jiný pohled, nabízí jiný „model“ ženy a může pomoci spoluvytvářet respekt k ženám

atd. Na zahraničních konferencích někteří terapeuti zmiňovali,⁵⁶ že pokud je terapeutem v mužské skupině pouze muž (nebo dvojice mužů), mohou u mužského terapeuta klienti více vyhledávat „mužskou sounáležitost“ a pochopení pro své násilné chování.

Specifickou s genderem a feministickými přístupy související otázkou také je, nakolik mají jednotlivé organizace pracovat jak s osobami ohroženými domácím násilím, tak s jeho původci a původkyněmi. Mnoho organizací pomáhajících obětem domácího násilí vymezilo své služby čistě jako služby pro oběti – ženy. Snaha vytvořit pro klientky absolutně bezpečné prostředí se odrážela i v tom, že tyto organizace často zaměstnávaly pouze ženy. Jistou logiku tedy má i určitá dělba práce mezi organizacemi – některé pracují výhradně s oběťmi a bez ohledu na to, zda mají výhradně ženské klientky či organizace je schopna poskytnout pomoc i obětem z řad mužů, mohou zajistit, že oběti se na jejich pracovištích nemohou potkat s původci násilí. Nyní se však i některé organizace původně specializované na oběti začínají zabývat možností poskytování programů pro původce a původkyně násilí. Toto rozšiřování služeb může souviset s aktuálními zdroji financování.

Terapeutka CSS Praha – programu Viola uvedla, že programy pro původce a původkyně násilí mohou přinášet i úlevu obětem a že samy aktivně nabízejí tyto programy skrze klientky-oběti: „Ano, nabízíme to, velmi často je to i velká psychická úleva pro tu klientku, která, jedna její část pořád ještě má potřebu nějakým způsobem mít nabídku i pro toho partnera, často se jim uleví, už jenom ta informace, že ten partner nezůstane bez pomoci, že to není potom – i oni mají často prostě špatné svědomí nebo obavy z toho, co se teď bude s partnerem dít. Takže paradoxně docela dobře to pomáhá řešit domácí násilí i díky samotný existenci Violy. Že je to úlevné. [...] Že je to pro ně velká úleva a méně se třeba bojí tu situaci řešit dál.“

4.6 Spolupráce s dalšími institucemi

Organizace, s jejichž zástupci/kyněmi jsme hovořili, spolupracují s policií, OSPOD, Probační a mediační službou a dalšími organizacemi podílejícími se na řešení problematiky domácího násilí. Výjimku tvoří LOM, který se spoluprací s dalšími organizacemi teprve začíná, s OSPOD či policií zatím nespolupracovali. Spokojenost se spoluprací se liší. Brněnské organizace jsou se spoluprací spokojeny, a to díky Interdisciplinárnímu týmu, který zajišťuje spolupráci všech organizací a institucí řešících téma domácího násilí. Hradecká Nomia je také se spoluprací spokojena. Díky dlouholetému působení v této oblasti se vytvořily dobré vazby a mechanismy spolupráce. Shodně organizace považují za velmi důležité, aby o službách, které původcům a původkyním nabízejí, byla dobře

⁵⁶ Např. při výročním setkání Evropské sítě pro práci s pachateli domácího násilí (WWP-EN).

informována policie, která může informace o nich šířit vždy, když jsou povolání k případům vykazujícím znaky domácího násilí, a to i preventivně v případech, kdy násilí nedostoupilo takového stupně, že by došlo k vykazání či dalším represivním krokům. Domnívají se, že je třeba posílit povědomí o nabízených službách a především dodat jim vážnost, aby programy pro původce a původkyně násilí byly považovány za součást řešení problému. Je třeba, aby tuto perspektivu přijala nejen policie, ale i soudy. Terapeuti/ky se shodli na tom, že postupy nařizování účasti v programech je třeba ještě legislativně doladit a především zefektivnit proces mezi nařízením a zapojením se do programu, neboť od nařízení a kontaktu mezi organizací poskytující tyto služby a klientem či klientkou někdy uplyne značná doba, několik měsíců nebo dokonce i let. Tato doba oslabuje motivaci a možnost terapeutické práce založené na bezprostředním pochopení důsledků jednání původce či původkyně násilí, které má v živé paměti.

Místní samospráva má vliv na financování, ale může také, jako je tomu právě v případě Brna, zajišťovat koordinaci všech organizací a institucí zainteresovaných na řešení problému. Specifickou kapitolou je spolupráce s dalšími organizacemi, které poskytují služby lidem potýkajícím se s problémem domácího násilí, ať již v roli oběti či původce/kyně násilí. Organizace spolupracují. Ty, které s tématem začínají, se školí u zkušených terapeutů/ek z organizací, které poskytují tyto služby již déle. Terapeut organizace Nomia podotkl, že spolupráci podobně orientovaných organizací ovlivňuje grantové financování, kdy jednotlivé organizace jsou si vlastně konkurentkami.

4.7 Financování programů

Organizace poskytující programy pro původce a původkyně násilí jsou financovány v závislosti na tom, jaký mají status. Finance na svou činnost mohou získávat z obecních a krajských dotací, z jednorázových grantů či od klientů a klientek. Zpovídání terapeuti/ky zmiňovali různé typy omezení a rizik spojené s těmito způsoby financování. Terapeut organizace Nomia např. uvedl, že ačkoli dlouhodobě spolupracují s magistrátem, je pro ně těžké obhájit legitimitu financí alokovaných na programy s původci a původkyněmi násilí, neboť je to vnímáno jako pomoc těm, kteří si pomoc a finance z veřejných rozpočtů nezaslouží.

Organizace, které jsme zpovídali, využily v poslední době grantových možností, které se nabízely, ať již z Evropských fondů, Norských fondů či z dotací českých ministerstev. Granty umožnily odstartovat nové programy, proškolení terapeutů/ek a načerpání zahraničních zkušeností. Problém grantů spočívá však dle zpovídání v jejich časové omezenosti, problematičtější je kontinuita služeb, které jsou financovány z grantů, a především přispívá grantové financování k vytváření konkurenčního prostředí mezi organizacemi, které by spíše potřebovaly spolupracovat.

Vedle financování z veřejných či grantových peněz existuje i možnost finanční spoluúčasti klientů a klientek. Terapeut Spondey k tomu řekl: „Klienti si služby nehradí, což je další otázka, jestli je to dobře, nebo není. Ono to na jednu stranu dobře je, protože služby jsou dostupné. Na druhé straně z toho terapeutického pohledu odpovědnosti těch lidí, převzetí odpovědnosti, zainteresování v tom, si myslíme, že nějakým způsobem – a to je systémová věc, že nějakým způsobem by to měli ti klienti odvádět té společnosti.“ LOM nabízí podle aktuálních možností financování z veřejných zdrojů jak skupinovou terapeutickou intervenci zdarma, tak i pro samoplátce. I z analyzovaných rozhovorů s původci a původkyní násilí vyplývá, že bezplatné programy znamenají dostupnost a snadnější rozhodování o zapojení se do nich.

5. Příklady zahraničních praxí v oblasti prevence DN zacílené na původce a původkyně násilí

5.1 Přístupy k prevenci domácího násilí prostřednictvím práce s jeho původci a původkyněmi v zahraničí

Jak bylo uvedeno výše, velmi obecně lze přístupy k práci s původci a původkyněmi násilí rozdělit do tří skupin podle svého převažujícího teoretického východiska (srov. výše kap. 1.2.2.2 Tři přístupy k původcům a původkyním násilí).⁵⁷ Protože nemají všichni původci a původkyně násilí stejné potřeby a stejné charakteristiky, odborníci a odbornice na základě výzkumu doporučují, aby i při určité míře standardizace zůstala zachována pestrost nabídky pro různé typy původců a původkyň násilí a pro jejich různé zakázky, se kterými tyto služby vyhledávají.⁵⁸ Ve většině případů používané programy integrují prvky z více přístupů a inspiřují se zkušenostmi ze zahraničních programů.

V zahraničí se začaly programy pro původce a původkyně domácího násilí (zpočátku výhradně muže) rozvíjet od 70. let 20. století v USA, od 80. let 20. století pak i v Evropě. Mezi nejstaršími a stále fungujícími programy uvádějí souhrnné studie⁵⁹ německý program (fungující od roku 1983), rakouský program (od roku 1985) a norský program organizace Alternativ til Vold (od roku 1987, srov. níže kap. 5.2.1). Programy se nejčastěji "vyvinuly z existujících poradenských nebo advokačních služeb pro oběti intimního partnerského násilí ve chvíli, kdy už byli zaměstnanci a zaměstnankyně těchto organizací frustrováni svou neschopností zastavit intimní partnerské násilí u jeho předpokládaného zdroje."⁶⁰ Tyto programy také v jiných případech vzešly i z dalších služeb: probačních služeb, z mužských organizací, služeb péče o děti, náboženských organizací nebo ze zdravotnických programů.

Některé metastudie popisují souhrnně modely práce s původci a původkyněmi násilí v zahraničí, jejich standardy a efektivitu. Pro podrobnější studium přístupů v zahraničí doporučujeme zdroje uvedené na stránkách Evropské sítě pro práci s pachateli domácího násilí (Work with Perpetrators – European Network, WWP-EN).⁶¹ Upozornujeme zejména na doporučení týkající se vypracování standardů⁶²

⁵⁷ Podle Askeland 2015.

⁵⁸ Rees, A. - Rivett, M., 2005, s. 278 a dále.

⁵⁹ Rothman E. et. al., s. 3 a dále.

⁶⁰ Op. cit., s. 9.

⁶¹ Blíže viz: <http://www.work-with-perpetrators.eu>

⁶² *Vodítka pro vypracování standardů pro programy pracující s muži dopouštějícími se domácího násilí.* Tento návod pro přípravu národních standardů vzešel z projektu Daphne

a doporučení týkající se měření dopadů programů na zmírnění a odstranění domácího násilí.⁶³

Obecně k dobrým praxím patří komplexní přístupy zahrnující tyto prvky:

- v centru zájmu je ochrana ohrožených osob
- terapeuti/ky respektují původce a původkyně domácího násilí a neodsuzují je
- organizace podílející se na případu si vyměňují informace, při zachování důvěrnosti a profesionality
- terapeuti/ky jsou kvalifikovaní ve specializaci práce s původci a původkyněmi domácího násilí, dále se vzdělávají a dostává se jim podle potřeb odborné supervize
- organizace mají definovány standardy práce alespoň v minimálním rozsahu
- dopad a efektivita terapeutických intervencí jsou posuzovány nezávislou evaluací nebo výzkumem, výsledky pak mají vliv na změny v rámci programů i národních politik ve vztahu k práci s původci a původkyněmi násilí

5.2 Příklady dobrých praxí ve vybraných zemích v Evropě

Příklady dobrých praxí v práci s původci a původkyněmi domácího násilí v Evropě uvádíme na příkladu Norska, Velké Británie a Španělska. Mimoto analýza popsala i standardy práce s původci a původkyněmi násilí v Německu (srov. výše kapitulu 2.1). Tyto země mají propracovaný systém prevence domácího násilí, zahrnující i terapeutické intervence pro původce a původkyně domácího násilí. V následující kapitole zmiňujeme zejména ty prvky, jež se v těchto evropských zemích osvědčily jako efektivní a zároveň jsou inspirativní i pro kontext praxe v České republice. Následující příklady ukazují vybrané prvky z praxe ve třech evropských zemích a v konkrétních organizacích. Výčet zemí ani jednotlivých praxí není vyčerpávající, v dalších zemích i v ČR najdeme podobné praxe i další postupy, které mohou posloužit jako inspirace pro praxi v ČR.

5.2.1 Práce s původci/kyněmi domácího násilí v Norsku

V Norsku⁶⁴ vznikla organizace **Aletrnativ til Vold** (ATV, Alternativa k násilí)⁶⁵, poskytující profesionální intervence osobám páchajícím násilí v blízkých vztazích, už v roce 1987. ATV v Norsku dodnes poskytuje služby mužům, ženám a dospívajícím, kteří se dopouštějí násilí ve vztazích, a také mužům, ženám a dětem, kteří byli násilí vystaveni. Má kliniky v Norsku (Oslo, Drammen,

realizovaného sítě WWP-EN a vychází z nich mnoho standardů aplikovaných v evropských zemích.

⁶³ Závěry z projektu IMPACT realizovaného sítě WWP-EN : <http://impact.work-with-perpetrators.eu/>

⁶⁴ Tereza Herdová (únor 2016): Osobní sdělení Barbory Jakobsen, Alternativ til Vold.

⁶⁵ <http://atv-stiftelsen.no/engelsk>

Tønsberg, Stavanger, Bergen, Nedre Romerike, Arendal, Kristiansand, Skedsmo, Tromsø, Asker/Bærum), dále v Mariehamnu (Ålandy), v Reykjavíku (Island), v Roskilde (Dánsko) a v Täby & Kalmar (Švédsko). ATV je jako nevládní organizace financována z krajských a obecních rozpočtů, vládních zdrojů a od dalších institucí. ATV má tři hlavní cíle: terapii, vzdělávání a výzkum. ATV poskytuje terapeutické intervence ročně kolem 1000 klientům a klientkám v terapii každý rok a zaměstnává kolem 50 lidí (klinických psychologů/žek a terapeutů/ek). Kromě přímé práce a výzkumu je pozoruhodný i program primární prevence násilí, který ATV realizuje na školách prostřednictvím edukativního filmu „Zuřivec“⁶⁶.

V Norsku jsou terapeutické intervence (tj. služby pro osoby, které páchají násilí) dobrovolné, ale existuje možnost terapie během výkonu trestu nebo na doporučení komunitních služeb. Terapeutické intervence pro osoby, které páchají násilí, dosud nejsou dostupné po celé zemi, ale síť klinik se postupně rozvíjí. Hlavním gestorem problematiky práce s původci a původkyněmi násilí ve vztazích je Ministerstvo pro děti, rovnost a sociální inkluzi, dále pak Ministerstvo spravedlnosti a veřejné bezpečnosti. Plnění pravidelně aktualizovaných akčních plánů proti domácímu násilí zajišťuje celkem šest ministerstev. Každý kraj v Norsku má také svůj vlastní akční plán prevence domácího násilí. Kromě ATV mají v Norsku v oblasti práce s násilnými osobami důležitou roli i tzv. Poradenská centra pro rodinu, jež rozšiřují své kompetence, aby mohly nabízet intervence pro osoby, které se dopouštějí násilí. Tato centra jsou dostupná po celém Norsku. Dále se v Norsku využívá také tzv. Brøseth model – terapeutický přístup vyvinutý institucí Brøseth Centre for Research and Education in Forensic Psychiatry.

Kromě systematického přístupu k práci s původci a původkyněmi domácího násilí na celostátní úrovni a dostatečné dostupnosti těchto služeb lze jako dobrou praxi zmínit i úroveň interdisciplinární spolupráce: pravidlem je, že ti, kdo poskytují terapeutické intervence pro osoby páchající násilí, by měli také pracovat s lidmi, kteří jsou násilí vystaveni (odděleně), popř. spolupracovat s těmi, kteří pracují s lidmi, kteří jsou vystaveni násilí. Klienti a klientky ATV tak musí souhlasit s tím, že osobu, která je násilí vystavena, může ATV zkontaktovat a informovat ji také o případném ukončení účasti v programu. Spolupráce probíhá v mnoha případech a na mnoha úrovních: s policií, s Poradenskými centry pro rodinu, OSPODem a dalšími subjekty.

Nedílnou součástí praxe v Norsku je výzkum, týkající se dopadů práce s původci a původkyněmi násilí. Specializované výzkumné pracoviště NKVTS (Norwegian Centre for Violence and Traumatic Stress Studies) provádí pravidelné výzkumy, jež jsou součástí národních a krajských akčních plánů. Intervence ATV jsou

⁶⁶ V České republice rovněž k dispozici prostřednictvím sítě školitelek a školitelů, kteří byli k práci s videem instruováni organizací ATV.

pravidelně externě posuzovány NKVTS, ATV má také mandát v oblasti výzkumu. Opatření a politiky v oblasti práce s původci a původkyněmi násilí jsou tak založeny na faktech a skutečných potřebách ohrožených osob, původců a původkyň násilí a jejich dětí. Výzkumy se týkají efektivity intervencí, ale i motivací a psychického zdraví klientů/ek, etiologie výskytu násilí apod. Zjištěna tak byla například nutnost terapeutického přístupu kvůli vysokému výskytu psychických poruch u klientů a klientek programů, potřeba přizpůsobení služeb pro mužské oběti domácího násilí a jeho ženské původkyně apod.⁶⁷

Standardy a principy práce ATV s původci a původkyněmi násilí v Norsku: terapeutické intervence poskytují kvalifikovaní terapeuti/ky, kteří mají psychologické nebo psychoterapeutické vzdělání, je jim poskytována supervize a dále si rozšiřují své kompetence a specializaci. Jejich práce se řídí také standardy spolupráce mezi kolegy a mezi institucemi, např. co se týče zhodnocení rizik. Jejich přístupy jsou založené na výstupech z rozsáhlých výzkumů (evidence-based přístupy). Po zkontaktování klientem/kou je provedeno vyhodnocení jeho/jejích potřeb (assessment) a vyšetření: zvažuje se vhodný způsob intervence a spolupráce, a nastaví se podmínky kontaktu s osobou, která je vystavena násilí. Klientům a klientkám je podle potřeb poskytnuta buď individuální nebo skupinová terapie. Při ní se s klientem/kou pracuje na tématech jako je násilí, zodpovědnost, důsledky a souvislosti násilného jednání, rodičovské kompetence (např. Circle of Security Parenting). Vyvíjí se různé modely – například „Simple and Effective Aggression Control“.

Podle jednoho z externích hodnocení jsou terapeutické intervence popisovány jako aktivní, s důrazem na násilí a zodpovědnost člověka, který násilí páchá. ATV využívá různé terapeutické přístupy a metody. Ve studii se vyzdvihuje fakt, že pasivní psychoterapeutické metody, které nechávají zodpovědnost za terapeutický proces na klientovi, nejsou pro klienty ATV vhodné. ATV pracuje tak, aby klient nebagatelizoval a neomlouval své násilné chování – což je častý jev. Terapie zahrnuje práci na tom, aby klient byl schopen vyjadřovat své potřeby a pocity, strach z odmítnutí atd. Důraz je také kladen na to, aby klient byl schopen najít alternativní způsoby vyjadřování frustrace, vzteku a dalších emocí, a nastavování hranic. Pracuje se také na posílení vztahů. Intervence probíhají podle hodnocení na vysoké profesionální úrovni a ATV má velmi dobré výsledky – co se týče vymizení příznaků, zlepšení stavu klientů a pozitivní rozvoj (vývoj) osobnosti. Výsledky se hodnotí jako srovnatelné s výsledky psychiatrických univerzitních poliklinik v USA. Práce s klienty, kteří dlouhodobě páchají hrubé násilí na své partnery (partnerovi) v ATV je hodnocena jako velmi seriózní a systematická.

⁶⁷ Podle Askeland, 2015.

5.2.2 Práce s původci a původkyněmi domácího násilí ve Velké Británii

Ve Velké Británii⁶⁸ zajišťuje minimální standardy⁶⁹ práce s původci domácího násilí organizace Respect⁷⁰, která také zajišťuje kontrolu plnění těchto standardů, proškoluje pracovníky a pracovnice a řídí akreditaci organizací, jež chtějí být zařazeny do oficiální sítě pomáhajících organizací, pracujících s původci domácího násilí. Respect ve Velké Británii působí jako zastřešující organizace pro programy pro původce domácího násilí a s nimi spojenými službami pro ženy ohrožené domácím násilím. Jednotlivé subjekty, které tyto služby zajišťují, jsou z nestátního, státního i soukromého sektoru. Respect má své členské organizace také v Irsku.

Akreditace pro výše uvedené služby může být přidělena pouze jednotce, která se skládá z programu pro původce domácího násilí a zároveň z integrované služby pro pomoc obětem domácího násilí, která zároveň kontaktuje jejich současné a bývalé partnerky a poskytuje jim informace a podporu. Samotný program pro původce, který nespolupracuje s organizací na podporu obětí, není považován za bezpečný: bezpečnosti obětí je v procesu akreditace a kontroly činnosti akreditovaných služeb přisouzena nejvyšší priorita.

V roce 2004 neexistoval ve Velké Británii program pro ženy jako původkyně domácího násilí nebo pro původce domácího násilí na osobách stejného pohlaví (Respect 2004), nicméně v současnosti organizace Respect těmto skupinám nabízí alespoň telefonické poradenství. Každá z organizací může pracovat s původci domácího násilí podle své vlastní metodologie a východisek. Společné standardy pak velmi podrobně definují zejména postupy zajištění bezpečnosti a informovanosti obětí, stanovení a managementu rizik, kvalifikace pracovníků a pracovnic, práce s daty, vyžadují dodržování psané metodologie a principů práce s klienty (např. naprostá zodpovědnost klienta za své naučené, vědomé a záměrné chování, nepřijatelnost násilí ve vztahu atd.), přesný postup výměny informací mezi oběma složkami, výběr klientů schopných změny svého chování, zajištění nejlepšího zájmu a bezpečí dětí atd.

5.2.2.1 Efektivita a rizika programů pro původce domácího násilí

Respect považuje za důležité vyhodnocování efektivnosti programů. Klíčovým kritériem je míra zajištění bezpečí a nárůst kvality života žen a dětí, které byly násilí vystavené. Stejně jako nárůst bezpečí však mohou mít v některých případech tyto programy za následek nárůst rizik.

⁶⁸ Zdroje Respect, 2004 a 2010, Liga otevřených mužů, 2013.

⁶⁹ <http://respect.uk.net/wp-content/themes/respect/assets/files/accreditation-standard.pdf>

⁷⁰ <http://respect.uk.net/>

Mezi **rizika** patří častá očekávání žen, že se původce může změnit. V mnoha případech je očekávání zásadní změny nerealistické, navíc někteří původci mohou využít program pouze jako nutnou podmínku k udržení vztahu s partnerkou, aniž by pak došlo k zásadní změně v jejich vnímání vztahu a chování. V návaznosti na to pak někteří muži využívají programy pouze jako nástroj pro další zneužívání a týrání žen, tzn. že lžou o jejich návštěvě programu, lžou o obsahu programu a o tom, co se v něm děje. Někteří uvádějí, že jim bylo terapeutky/kami sděleno, že jsou již vyléčeni nebo dokonce svým partnerkám tvrdí, že to jsou ony, kdo má problém a potřebuje léčbu. Rizikem může být i skutečnost, že vědění o problematice domácího násilí mohou zneužít pro lepší kontrolu partnerky a sofistikovanější podoby násilí a omezování. V neposlední řadě se pak může jednat o pokusy manipulovat odborníky/ce, kteří se přímo na program nepodílejí, např. sociální pracovníky/ce, soudce/kyně a další.

Na druhou stranu existují základní nástroje, kterými je možné zajistit **nárůst bezpečí**. Přestože programy nemohou garantovat vyléčení nebo dramatickou změnu v chování původců domácího násilí, u některých z nich mohou vést k zastavení fyzického násilí a výrazně omezit jiné formy násilí a manipulujícího chování. U některých pak může dojít k zastavení fyzického násilí, aniž by došlo k limitaci dalších forem násilného chování, manipulace a kontroly partnerek. I v případech, že nedojde k zastavení výše uvedených patologických podob chování, mohou programy snížit jejich nebezpečnost a závažnost.

Během programů jsou jejich účastníci pod pravidelnou kontrolou a dochází k výměně informací mezi terapeutky a terapeutkami a dalšími odborníky/cemi jako např. sociálními pracovníky/cemi a policií, v neposlední řadě pak s ex/partnery/kami. To je další způsob eliminace rizika, proto je podle britských odborníků/ic zásadní a nutná spolupráce mezi zainteresovanými odborníky/cemi, včetně organizací, které zajišťují služby pro ohrožené ženy. Z dlouhodobé zkušenosti realizace těchto programů ve Velké Británii by neměly nikdy probíhat v izolaci, tj. bez vzájemného informování jak bylo uvedeno výše. Výměna informací vede k rozvoji realistických očekávání odborníků/ic i ohrožených osob, co se týká změn chování původců násilí. Zároveň může ženám zprostředkovat úroveň změny v chování jejich násilného partnera, vyhodnotit riziko a zajistit adekvátní bezpečnostní plán. Z tohoto důvodu je kladen ve Velké Británii obrovský důraz na formulaci minimálních standardů pro práci s původci domácího násilí, jejímž garantem je v současnosti právě organizace Respect.

5.2.2.2 Principy práce s původci domácího násilí

Východiskem standardizace práce s původci domácího násilí je ve Velké Británii několik **základních principů**, kterými se pracovníci/ce v programech řídí. Domácí násilí v jakékoliv formě je nepřijatelné a musí být řešeno, protože ženy i děti mají právo žít jejich životy bez násilí a zneužívání. Domácí násilí je porušením lidských práv, které způsobuje širokou škálu fyzických

a emocionálních zranění, které zažívají jak oběti, tak svědci násilí (zejména děti). Klíčové je rovněž vnímání sociálního kontextu, ve kterém k domácímu násilí dochází, zejména pak model některých patriarchálních tradic, která udržují muže ve víře, že by měli mít kontrolu a moc nad svým životem, obživou, úspěchem a partnerským vztahem, tj. i nad partnerkami a dětmi. Výrazným činitelem je přetrvávající nerovnost mezi pohlavími v některých oblastech společenského života. Z výše uvedeného vyplývá, že ve Velké Británii je mužské násilí více definováno jako naučené a záměrné jednání než jako důsledek individuální patologie, stresu a nefunkčních vztahových modelů.

Podle britského modelu je použití násilí volbou a každý muž je za ni zodpovědný, přestože byl socializován v patriarchálním modelu, který legitimuje právo kontroly nad ženami a dětmi. Pokud je násilné chování volbou, je volbou i změna tohoto patologického modelu, tj. možnost naučit se nenásilným vzorcům interpersonálních vztahů. Přestože někteří muži byli sami vystaveni násilnému chování (např. v dětství), není toto důvodem pro obhajobu, omlouvání a přijímání jejich násilného chování ze strany ostatních lidí, ať již jejich blízkých nebo odborníků a odbornic. Muži mohou změnit své postoje a chování a naučit se pozitivním, rovnoprávným a nenásilným způsobům života s jejich blízkými. Muži svým násilným chováním neublíží a neomezují pouze druhé, ale v rámci programu reflektují negativní důsledky i pro ně samotné (např. stud, vinu, sebenenávist, frustraci apod.) Násilí je často způsob jak získat kontrolu a moc jako reakce na prožívanou bezmoc.

Organizace Respect se podílí nejenom na přímých intervencích směrem k původcům domácího násilí, ale zaměřuje se na podporu odborníků a odbornic ve všech rovinách boje proti domácímu násilí. Tato práce zahrnuje také změnu ve vnímání genderových rolí v procesu socializace, podporu a posílení žen a dětí, rozvíjení citlivosti komunit a společnosti k projevům domácího násilí včetně odborníků a odbornic v oblasti zdravotní péče, sociální práce, práce policie a v oblasti soudnictví. Výstupem by pak měl být jednotný signál, že domácí násilí je nepřijatelné v jakékoliv podobě a nebude proto v žádné podobě tolerováno. Tento signál musí být zřetelný a srozumitelný napříč celou společností i jednotlivými komunitami. Ohrožené ženy i děti potřebují vědět, že budou brány vážně, že budou podpořeny a jejich práva budou zajištěna.

Z tohoto důvodu musí být zajištěna dostatečná dostupnost služeb nejen pro osoby ohrožené domácím násilím, ale rovněž dostatečná dostupnost programů pro původce a původkyně domácího násilí. Dostupnost přitom neznamená pouze lokální a finanční dostupnost, ale též dostupnost jazykovou.

Britský model klade důraz na propagaci pozitivních mezilidských vztahů, a to nejenom směrem k původcům domácího násilí, ale rovněž k těm, kteří jsou mu vystaveni nebo jím ohroženi. Vůči patologickým modelům je třeba nabídnout

alternativní modely, které jsou založeny na principech respektu k autonomii a sebeurčení všech lidí, víře ve fundamentální rovnost všech lidských bytostí, vůli k vyjednávání a kompromisu, hledání a aplikace zdravých nenásilných modelů mezilidských vztahů, přijetí moci jako sdílené a vyjednané potřeby. V neposlední řadě je pak podle britských odborníků a odbornic tyto principy přijímat, sdílet a aplikovat v každodenním životě všech, kteří na poli boje proti domácímu násilí pracují.

5.2.2.3 Minimální standardy pro práci s původci domácího násilí

Na základě uvedených principů Respect formuloval minimální standardy pro práci s muži, kteří se dopouštějí domácího násilí:

Cíle práce s původci domácího násilí. Primárním cílem je zajištění bezpečí pro ženy a děti, které byly vystavené domácímu násilí. Sekundárními cíli jsou, přijetí zodpovědnosti ze strany mužů za násilí páchané na ženách, prosazování respektu a rovnosti v partnerských vztazích a rozvíjení schopnosti jednotlivých komunit a společnosti reagovat na domácí násilí.

Těžiště/zaměření práce s původci domácího násilí. Práce s původci domácího násilí by měla obsahovat následující podstatné prvky:

- a. původci by měli porozumět tomu, co podmiňuje násilné chování
- b. původci jsou plně zodpovědní za své chování
- c. násilné chování je volbou
- d. násilné chování je účelové a záměrné

Odborné intervence pracovníků a pracovnic by měly vést u původců k zastavení

- a. používání fyzického násilí
- b. používání sexuálního násilí, sexuálního zneužívání a donucování
- c. prosazování moci a kontroly nad jejich partnerkami
- d. popírání, zlehčování, ospravedlňování násilí a přehazování zodpovědnosti na partnerky
- e. postojů a názorů, které podporují, živí domácí násilí

Zachování mlčenlivosti. Muži dopouštějící se násilí představují riziko pro jejich (ex)partnerky, děti a někdy další osoby. Z tohoto důvodu by měli pracovníci a pracovnice, kteří s nimi pracují, vnímat toto riziko a mít na paměti bezpečí ohrožených osob. V případech, kdy mají důvodné obavy o bezpečí ohrožených osob na základě chování původce, měli by informovat a varovat další relevantní organizace a instituce, které mohou pomoci zajistit bezpečí ohrožených osob, případně informovat přímo tyto osoby. Proto musí být v konkrétních situacích prolomena mlčenlivost, zejména v případech, kdy

- a. původce násilí z vlastní vůle nedokončí program nebo je z něho vyloučen

- b. je pracovník či pracovnice přesvědčen, že původcovo chování a postoje poukazují na riziko násilí vůči blízkým osobám.

V těchto situacích je třeba vyhodnotit, zda bude informována přímo ohrožená osoba. Pokud je riziko okamžité, je třeba informovat policii. V případě, že jsou v rodině nezletilé děti, je třeba informovat úřad, který zajišťuje sociálně právní ochranu dítěte. V rámci programu musí být definované podmínky prolomení mlčenlivosti a rozsah informací, které budou předávány relevantním institucím. Toto by měla zahrnovat dohoda, kterou původce s pracovníky/cemi programu podepisuje. Pokud muž odmítne tuto dohodu podepsat, neměl by být do programu přijat.

Důvodné obavy o bezpečí obětí. Je nutné, aby programy zaručovaly, že specifické a důvodné obavy o bezpečí partnerek a dětí klientů programu by měly být okamžitě komunikovány s týmy, které poskytují služby těmto ohroženým osobám.

Individuální programy. Ideálně by mělo hlavní těžiště spočívat ve skupinové práci, tj. preferovány jsou zásadně skupinové programy. Individuální programy jsou relevantní v lokalitách, kde není možné vytvořit skupinu. Individuální program by měl však být strukturovaný a plánovaný a řídit se stejnými principy a standardy jako skupinové programy.

Vyhodnocení pro přijetí do programu pro původce domácího násilí. Před nástupem do programu by mělo proběhnout vyhodnocení, zda je pro muže program vhodný. V případě, že není reálná naděje na změnu chování u muže, neměl by být do programu přijat, protože se tak dává falešná naděje jeho (ex)partnerce o možné změně její životní situace a může být naopak vystavena dalšímu riziku.

Základními kritérii přijetí do programu jsou:

- a. muž je schopen přijmout skutečnost, že se choval násilně (tzn. že nedochází z jeho strany k absolutnímu popření)
- b. vnímá násilí jako problém
- c. je schopen přijmout určitou míru zodpovědnosti za násilí, kterého se dopouštěl
- d. souhlasí s podmínkami docházení do programu včetně kontaktování jeho (ex)partnerky

Dále je třeba vyhodnotit, zda nejsou naplněna některá další kritéria, která by bránila funkčnímu zapojení do programu, jako jsou např. nadužívání návykových látek jazyková bariéra, gramotnost a vážné psychické problémy. Tato kritéria však nemusí být zásadní překážkou, pokud je např. zajištěn paralelně probíhající

program pro odvykání závislosti, individuální setkání s tlumočnickem nebo speciální asistence při písemné práci.

Vyhodnocení rizika. Vyhodnocení rizika se odlišuje od vyhodnocení pro přijetí do programu pro původce domácího násilí. Vyhodnocení rizika recidivy násilí není možné bez toho, aniž by bylo reflektováno, z jaké perspektivy a na jakých informacích je vyhodnocení založeno.

Specializované vyhodnocení rizika je detailní zprávou, která hodnotí rizikové chování muže k jeho (ex)partnerce a dětem. Tato vyhodnocení jsou zpracována za účelem vyšetřování v oblasti rodinného a trestního práva. Hodnocení by mělo zahrnovat individuální rozhovory s mužem, jeho (ex)partnerkou a dítětem.

Vyhodnocování rizika by mělo být prováděno i v průběhu mužovi účasti v programu a po jeho skončení. Mělo by obsahovat oblast motivace, porozumění tématům, náhled na situaci násilí a přehled pravidelnosti v docházce do programu. Zároveň je třeba mít na paměti, že žádná zaznamenaná změna v chování muže v průběhu programu negarantuje následnou dlouhodobou změnu chování v partnerských vztazích a tudíž zajištění bezpečí pro ohrožené osoby.

Délka programu. Změna chování u původců domácího násilí je dlouhodobý proces. Zkušenosti z praxe i výzkumy ve Velké Británii a dalších zemích potvrzují, že delší programy jsou mnohem více efektivní pro změny v hlubších patologických postojích původců domácího násilí.

Skupinové programy. Každá skupina by měla být trvale vedena minimálně jedním mužem a jednou ženou. Ideální počet členů skupiny je dle britského modelu 8 – 10, maximálně však 12 klientů. Terapeuti a terapeutky by neměli vést více jak 2 skupiny za den a více než 3 skupiny za týden.

Nejobvyklejší metodou je skupinová terapie, ve zvláštních případech je používána i individuální terapie, zatímco párová terapie není doporučována. Pokud je přece jen použita, řídí se přísnými bezpečnostními kritérii. Systemický (vztahový) přístup k domácímu násilí je považován za problematický a potenciálně nebezpečný, protože stírá hranice mezi osobou zodpovědnou za násilí a její obětí. Párová terapie tak může být zahájena až po skončení programu pro původce domácího násilí, pokud je to žádoucí a bezpečné pro oběti.

5.2.3 Práce s původci/kyněmi domácího násilí ve Španělsku

Práci s původci a původkyněmi násilí ve Španělsku⁷¹ se věnuje více než 30 organizací. Jednou z nich je i organizace Conexus⁷², která při práci s původci

⁷¹ Podle Geldschäger 2013.

a původkyněmi násilí proaktivně kontaktuje i jejich partnery/ky, čímž se liší od většiny organizací ve Španělsku. Conexus nabízí partnerům/kám specializovanou podporu přímo a pracuje tak více systémově.

Na národní úrovni ve Španělsku existuje od roku 2007 centrálně koordinovaný Integrovaný systém monitoringu případů domácího násilí (Sistema de Seguimiento Integral en los casos de Violencia de Género), v evropském měřítku ojedinělý a velmi formalizovaný ucelený systém práce s případy domácího násilí, který zahrnuje i práci s jeho původci a původkyněmi. Systém spočívá v jednotné databázi, která obsahuje všechny informace důležité pro zajištění bezpečnosti ohrožených osob v případech genderově podmíněného násilí. Databázi aktivně používají všechny subjekty zapojené do řešení případu (státní i obecní policie, státní zástupci, vězeňská služba, sociální a zdravotnické služby, specializované služby zaměřené na případy domácího násilí). Systém obsahuje nástroje vyhodnocení a managementu rizik a systém automatických upozornění posílající zprávu o změnách zanesených do systému a rizicích ve specifických případech relevantním subjektům. Ke konci roku 2012 bylo systémem monitorováno více než 77 000 osob, více než 36 000 pracovníků a pracovníc bylo proškoleny v užívání databáze a byl zpracován více než 1 milion zhodnocení rizik (dostupná data od roku 2007 do roku 2012). V trestněprávním systému došlo k významnému nárůstu práce s původci a původkyněmi domácího násilí zejména v kontextu probace od té doby, kdy v roce 2004 vešel v platnost Zákon proti genderově podmíněnému násilí. V roce 2011 se tak například programů pro původce násilí účastnilo 11 340 mužů na základě nařízení soudů, v rámci probačního opatření. 968 mužů ve výkonu trestu odnětí svobody se navíc dobrovolně účastnilo vězeňského programu pro původce genderově podmíněného násilí.

V roce 2010 byl v zájmu většího sjednocení rozdílných programů zaveden unifikovaný Program intervence pro agresory (Programa de Intervención para Agresores, PRIA). Program je definován souborem postupů, které mají být aplikovány jak ve věznicích, tak v komunitách při nařízené účasti v probačních programech. Ve stejném roce pak Katalánské ministerstvo spravedlnosti zveřejnilo se stejným cílem svůj Rámcový program pro intervence v případech genderově podmíněného násilí (Programa marc de tractament en violència de gènere). Většinu probačních programů ve Španělsku dnes poskytují přímo sociální služby Vězeňské služby a velmi málo je jich poskytováno nevládními organizacemi nebo psychologickými asociacemi. Conexus je jedna z nich: poskytuje program obětem násilí (ženám), ohroženým dětem a mužským původcům násilí, včetně podpůrných služeb pro jejich (ex-)partnerky. Organizace dostává jen malé finanční zdroje na práci s původci násilí a ohroženými dětmi. Původci násilí se jejího skupinového programu mohou účastnit pouze na dobrovolném základě – na doporučení některé z institucí nebo na základě vlastního rozhodnutí.

⁷² Blíže viz: <http://www.conexus.cat>

Tato praxe ukazuje, že na základě legislativních změn lze dosáhnout vysokých počtů účastníků v programech, na druhou stranu má podpora unifikovaného přístupu ten vedlejší efekt, že původci násilí nespádající do legislativně ukotvené definice (např. ženy, původci dosud za násilí netrestaní apod.) ze systému mohou snadno vypadnout a zbývají jen omezené nástroje, jak i jim a jejich okolí pomoci. V případě zavedení podobné praxe v České republice by bylo důležité zachovat různé typy programů pro klienty/ky s různým stupněm motivace, z nichž někteří absolvují program na základě rozhodnutí soudu a jiní mohou vyhledat vyhovující program dobrovolně. S rozšířením programů po celé České republice by bylo možné uvažovat o systematictější doporučení programů policií v případech vykazání a také o systematictější ukládání terapeutických intervencí jako součásti alternativních trestů.

6. Závěry a doporučení

Na základě všech částí analýzy zde představujeme shrnutí poznatků a doporučení různých opatření vedoucích k systematictějšímu přístupu k práci s původci a původkyněmi násilí v ČR.

Rozhovory s původci a původkyněmi násilí ukázaly, že všichni z nich programy pro původce a původkyně domácího násilí, kterých se účastnili, hodnotili poměrně kladně a všichni by je doporučili osobě v podobné situaci. Účast v programu pro původce a původkyně jim pomohla reflektovat vlastní jednání a rozpoznat ho jako násilné. Zmiňovali, že před vstupem do programu pro ně bylo obtížné identifikovat zejména psychické formy násilí. Programy tak mohou působit preventivně vůči dopouštění se dalšího násilí, a to i v podobách, které si původci a původkyně dříve neuvědomovali. Dotazovaní terapeuti a terapeutky také jednomyslně hodnotí programy pro původce a původkyně násilí jako efektivní nástroj prevence opakování násilí, jenž má být nedílnou součástí systému práce s domácím násilím a jeho předcházení. Příklady dobré praxe z ČR i zahraničí vedou k doporučením, jež lze aplikovat jak na úrovni jednotlivých programů a jejich poskytovatelů, tak na úrovni odpovědných institucí veřejné správy. U veřejné správy, tj. jednotlivých resortů státní správy, krajů a obcí jde o opatření systematické, organizační i finanční podpory práce s původci a původkyněmi domácího násilí. U jednotlivých organizací, které poskytují tyto programy nebo o tom uvažují, jde pak o zavedení a dodržování několika minimálních standardů práce s původci a původkyněmi násilí.

6.1 Doporučení pro veřejnou správu

1. Využívat celou škálu preventivních opatření pro snížení prevalence domácího násilí v ČR

Doporučujeme identifikovat efektivní opatření z oblasti primární, sekundární a terciární prevence a vyčlenit zdroje na jejich financování, např.:

- veřejné osvětové kampaně zaměřené na různé cílové skupiny, včetně mládeže
- nízkoprahové kurzy a poradenství pro rizikové skupiny zaměřené na řešení konfliktů ve vztazích, zvládání vzteku, zvyšování rodičovských kompetencí aj.
- preventivní programy pro mládež na školách zaměřené na zvyšování povědomí o otázkách rovnosti žen a mužů v blízkých vztazích a nácvik dovedností vedoucích k úspěšnému řešení konfliktů bez násilí
- preventivní programy pro děti a mládež zaměřené na šíření povědomí o normách nenásilného chování v rodině (např. po vzoru práce s norským filmem *Zuřivec*)
- preventivní programy by měly být zacíleny na muže i ženy a brát v potaz i prokázaný vliv mezigeneračního přenosu násilných vzorců chování

Odůvodnění: Jak dobře ilustruje ekologický rámec popisující faktory, které mají vliv na rozvoj násilného jednání, na domácí násilí má u konkrétního původce/kyně vliv mnoho okolností na několika úrovních. Proto také programy pro původce/kyně násilí by měly být součástí komplexního přístupu k prevenci domácího násilí, aby efektivně předcházely rozvoji domácího násilí i recidivě násilného jednání. Dopad primární prevence je z dlouhodobého hlediska velmi efektivní, protože dokáže narušit mezigenerační cyklus násilí. Jde o nejlevnější metodu prevence, protože k násilí díky ní dochází méně.

2. Podpořit systémový přístup k programům pro původce/kyně domácího násilí

- začlenit práci s původci/kyněmi domácího násilí do agendy jednoho resortu
- zajistit pravidelné a dostatečné financování programů pro původce/kyně násilí, např. formou vytvoření specifického dotačního titulu na programy pro původce/kyně domácího násilí na celostátní a/nebo krajské úrovni, tento zdroj financování pokryje potřeby a poptávku cílové skupiny
- zajistit kvalitu programů podpořených z veřejných zdrojů požadavkem minimálních standardů práce s původci/kyněmi násilí a zajistit jejich uplatňování v praxi (např. sledovanými kritérii při dotačním řízením – dodržování minimálních standardů práce s původci/kyněmi násilí, jako jsou cíle, principy a odbornost poskytovatele terapeutické intervence)
- monitorovat dopad a efektivitu jednotlivých programů prostřednictvím výzkumu a výsledky pak využívat jako podklad ke změně politik ve vztahu k práci s původci a původkyněmi násilí

Odůvodnění: Práce s původci a původkyněmi násilí není v ČR dosud formálně součástí systému prevence domácího násilí: programům chybí dostatečné a pravidelné financování, problematika nespadá přímo do gesce žádného z resortů, kraje a obce dosud tento nástroj prevence kriminality nezařadily do svých dotačních řízení. Terapeuti a terapeutky oslovení při výzkumu považují nedostatečné financování programů za zásadní bariéru jejich rozvoje.

Dodržování minimálních standardů práce a pravidelná nezávislá evaluace efektivity programů je nedílnou součástí přístupu k práci s původci/kyněmi násilí v zahraničí (např. ve Velké Británii a v Norsku). Umožňuje kontrolovat kvalitu programů a podporovat tak skutečně účinné přístupy.

3. Zajistit dostupnost programů a lépe motivovat původce a původkyně násilí k účasti na nich

- rozšířit dostupnost služeb do všech krajů, zajistit podporu ze strany krajských programů prevence kriminality a vytvořit dostupnou síť programů pomáhajících organizací ve všech krajích

- systematickým financováním programů zajistit, aby se programů mohli účastnit zdarma účastníci/ice ze všech (i nízkopříjmových) sociálních skupin, aby poplatek za účast v programu nebyla pro některé osoby bariérou v motivaci je absolvovat
- zajistit přístup všech ohrožených osob, včetně zvláště zranitelných dětí, k nabídce pomoci, a propojit tyto služby s nabídkou programů pro původce/kyně násilí
- zvýšit formou osvěty informovanost potenciálních účastníků/ic programu o jejich nabídce a přínosu (např. veřejná osvětová kampaň, letáky rozdávané policií v případech vykázaní a obecními úřady v případech řešení přestupků, nabídkou prostřednictvím sociálních pracovníků a pracovníc na úřadech)
- zajistit zveřejnění a pravidelnou aktualizaci údajů o organizacích poskytujících programy pro původce/kyně násilí a jejich podmínky (např. na webu Ministerstva vnitra)
- proškolit zástupce jednotlivých oborů – justice, zdravotní péče, policie, OSPOD, sociální služby, školská zařízení, proškolit zejména policisty a policistky, kteří buď přímo zasahují u násilných incidentů, nebo později komunikují s osobami, které se násilí dopustily, ve způsobu komunikace s původci a původkyněmi násilí. Zajistit, aby policie předávala kontakty a informační materiály o programech terapeutických intervencí pro osoby nezvládající svou agresi.

Odůvodnění: Motivace původců/kyň domácího násilí vstoupit do programu jednoznačně ovlivňuje informovanost o takové možnosti, dostupnost programu v místě bydliště a také bezplatná nabídka programu. Většina původců násilí, se kterými jsme realizovali rozhovory, byli vysokoškolsky vzdělaní lidé, kteří se o programech pro původce dozvěděli z internetu. Proto doporučujeme šířit informace o programech pro násilné osoby také tak, aby se tyto informace dostaly k různým skupinám osob (včetně nízkopříjmových skupin a osob žijících v sociálním vyloučení). V případě respondentů, kteří byli vykázaní, se ukázalo jako velmi efektivní, když byli o nabídce programu pro původce informováni přímo od policie. Považujeme proto za vhodné, aby policie vykázané osoby vždy informovala o možnosti se programu pro původce násilí účastnit.

4. Prohlubovat interdisciplinární spolupráci relevantních subjektů

- podpořit na krajské úrovni vznik a pravidelné fungování interdisciplinárních týmů v rámci obcí s rozšířenou působností
- prohlubovat zapojení do řešení domácího násilí celou intervenční strukturu dané lokality, která je tvořena subjekty Policie ČR, městské policie, státního zastupitelství, intervenčního centra, orgánů sociálně-právní ochrany dítěte, Probační a mediační službou ČR, samosprávnými orgány,

neziskovými organizacemi (krizová centra pro děti, centra pro ženy v nouzi), manželskými a rodinnými poradnami aj.

Odůvodnění: Efektivní spolupráce mezi relevantními subjekty, která by měla probíhat nejen na úrovni jednotlivých případů, ale i na vyšší institucionální úrovni, je nezbytná pro naplnění principů a cílů programu pro osoby nezvládající agresi. V této souvislosti je zejména nutné nastavení jasných pravidel v předávání informací, v kontrolních a vyhodnocovacích procedurách.

6.2 Doporučení pro organizace realizující programy pro práci s původci a původkyněmi násilí

1. Využívat osvědčené komplexní přístupy a řídit se následujícími principy práce s původci/kyněmi domácího násilí

- v centru zájmu je ochrana ohrožených osob
- terapeuti/ky respektují původce a původkyně domácího násilí a neodsuzují je
- organizace podílející se na případu si vyměňují informace, při zachování důvěrnosti a profesionality
- terapeuti/ky jsou kvalifikovaní ve specializaci práce s původci a původkyněmi domácího násilí, dále se vzdělávají a dostává se jim podle potřeb odborné supervize
- organizace mají definovány standardy práce alespoň v minimálním rozsahu
- organizace se věnuje pravidelnému vyhodnocování dopadu svého programu na změny v informovanosti, postojích a chování svých klientů/ek
- terapeutické intervence se nevěnují jen čistě psychoterapii, ale zahrnují částečně a podle potřeb jednotlivých klientů/ek edukaci a nácvik: přijetí zodpovědnosti, nácvik technik zvládnání nenásilné komunikace, vyjadřování pocitů a potřeb bez násilí
- organizace používá širší škálu metod a přístupů podle potřeb jednotlivých klientů/ek

7. Použité zdroje

Askeland, I. R. *Men voluntarily in treatment for violent behavior against a female partner: who are they?* Faculty of Social Science, University of Oslo. Oslo 2015.

Akční plán prevence domácího a genderově podmíněného násilí na léta 2015 – 2018. Úřad vlády ČR, Praha 2015. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/pri-uradu-vlady/jiri-dienstbier/aktualne/Akcni-plan-prevence-domaciho-a-genderove-podmineneho-nasili-na-leta-2015---2018.doc>

Blacklock, N. – Debonnaire, T. *Respect Accreditation Standard.* 2012. Dostupné z: <http://respect.uk.net/wp-content/themes/respect/assets/files/accrediation-standard.pdf>

Bundesarbeitsgemeinschaft Täterarbeit HG (BAG TäHG). *Standardy a doporučení pro práci s mužskými pachateli pro sdružení institucí spolupracujících v boji proti domácímu násilí.* 2007. Český překlad dostupný z: <http://www.muziprotinasili.cz/wp-content/uploads/2012/08/Standardy-prace-s-pachateli-domaciho-nasili.pdf>
Buriánek, J. - Pikálková, S. - Podaná, Z. *Násilí na mužích. Sonda do zákoutí partnerských vztahů.* Filozofická fakulta UK. 2015.
Buriánek, J. - Pikálková, S. - Podaná, Z. *Ženy jako oběti partnerského násilí - Sociologická perspektiva.* SLON, 2015.

Čírtková, L. „Muži jako oběti domácího násilí“, *Právo a rodina.* Č. 7, 2010. Dostupné z: <http://www.domacinasili.cz/ohrozene-osoby/muzi-jako-obeti-domaciho-nasili/>

Dahlberg L. L., Krug E. G.: „Violence – a global public health problém“. In: Krug E., Dahlberg L., Mercy J. A., Zwi A. B., Lozano R, eds. *World Report on Violence and Health.* Ženeva, World Health Organization; 2002:12–15., dostupné z: http://whqlibdoc.who.int/publications/2002/9241545615_eng.pdf?ua=1

Debonnaire, T. *Evaluation of work with domestic abusers in Ireland.* Domestic Violence Responses: Training, Prevention, Research. Bristol, 2004.

Felitti, V. – Anda, R. *The Relationship of Adverse Childhood Experiences to Adult Medical Disease, Psychiatric Disorders, and Sexual Behavior: Implications for Healthcare.* Adverse Childhood Experiences (ACE) Study, 2009.

FRA – Agentura Evropské unie pro základní práva: *Násilí na ženách: průzkum napříč EU.* Lucemburk 2014. Dostupné z: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-at-a-glance-oct14_cs.pdf

Friedlanderová, H. et al. „Fyzické tresty. Výzkum PR“. Mediaresearch, a.s. 2013. Dostupné z: http://ilom.cz/wp-content/uploads/2009/06/LOM_fyzick%C3%A9-tresty_v%C3%BDzkum-PR.pdf

Geldschläger, H. „National report – Spain“, 2013. Dostupné z: http://www.work-with-perpetrators.eu/fileadmin/WWP_Network/redakteure/Reports_2013/National_report_Spain.pdf

Gondolf, E. W. *Batterer Intervention Systems: Issues, Outcomes, and Recommendations.* SAGE Publications, Thousand Oaks, 2002.

Hagemann-White. C. „Review of Research on Factors at Play in Perpetration“. 2010. Dostupné z: http://ec.europa.eu/justice/funding/daphne3/multi-level-interactive-model/bin/review_of_research.pdf

Heise, L. L. „Violence Against Women: An Integrated, Ecological Framework“, *Violence Against Women*, 1998; 4; 262. Dostupné z: <http://gbvaor.net/wp-content/uploads/sites/3/2012/10/Violence-Against-Women-An-Integrated-Ecological-Framework-Heise-1998.pdf>

Hester, M.- Lilley, S-J. *Domestic and sexual violence perpetrator programmes: article 16 of the Istanbul convention. A collection of papers on the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence*. Rada Evropy. 2014. Dostupné z: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168046e1f2>

Humphreys, C., Thiara, R. K., Skamballis, A. – Mullender, A. *Talking about Domestic Abuse: A Photo Activity Workbook to Develop Communication between Mothers and Young People*. Jessica Kingsley Publishers. Londýn, 2006.

Kotková, M. (ed.). *Domácí násilí v kontextu rodiny a práce*. Spondea, Brno 2014.

Krug, E. G. et al., eds. *World report on violence and health*. World Health Organization. Ženeva, 2002. Dostupné z: http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/index.html

Liga otevřených mužů. *Práce s původci násilí v rodinách: příklady zahraniční dobré praxe*. Praha, 2013. Dostupné z: http://www.muziprotinasili.cz/wp-content/uploads/2013/04/Prace_s_puvodci_nasili_v_rodinach_LOM.pdf

Pikálková, Simona (ed.). *Mezinárodní výzkum násilí na ženách – Česká republika / 2003: příspěvek k sociologickému zkoumání násilí v rodině*. Sociologické studie / Sociological Studies 04:02. Sociologický ústav AV ČR. Praha, 2004. Dostupné z: <http://www.soc.cas.cz/publikace/mezinarodni-vyzkum-nasili-na-zenach-ceska-republika-2003-prispevek-k-sociologickemu>

Rees, A. - Rivett, M. „Let a hundred flowers bloom, let a hundred schools of thought contend“: Towards a variety in programmes for perpetrators of domestic violence“. *Probation Journal*, 2005 vol. 52 no. 3, s. 277-288.

Respect. *Statement of Principles and minimum standards of practice for domestic Violence perpetrator programmes and associated women´s services*. Londýn, 2004.

Respect. *Domestic Violence Perpetrators: Working with the source of the problem*
Respect. Londýn, 2010. Dostupné z: http://www.respect.uk.net/data/files/lobbying/lobbying_tool_with_refs_30.11.10.pdf

Respect. *Respect briefing paper: Evidence of effects of domestic violence perpetrator programmes on women´s safety*. Respect. Londýn, 2010. Dostupné z: http://www.respect.uk.net/data/files/resources/13/respect_briefing_paper_on_the_evidence_of_effects_of_perpetrator_programmes_on_women_revised_18th_march_10.pdf

Rothman, E. et al. *Intervening with perpetrators of intimate partner violence: A global perspective*. WHO 2003. Dostupné z: http://www.who.int/violence_injury_prevention/publications/violence/intervening/en

Simon, F. B. – Stierlin, H. *Slovník rodinné terapie*. Konfrontace. Praha, 1995.

Straus, M. A. „Thirty Years of Denying the Evidence on Gender Symmetry in Partner Violence. Implications for Prevention and Treatment.“ *Partner Abuse*, Volume 1, Number

3. 2010. Dostupné z: http://pubpages.unh.edu/~mas2/V71-Straus_Thirty-Years-Denying-Evidence-PV_10.pdf

Stuart, G. L. et al. „Examining the Interface Between Substance Misuse and Intimate Partner Violence“. *Substance Abuse: Research and Treatment*, 3, 25–29, 2009.

Světová zdravotnická organizace (WHO): *Global and regional estimates of violence against women: prevalence and health effects of intimate partner violence and non-partner sexual violence*. World Health Organization (WHO), 2013. Dostupné z: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/85239/1/9789241564625_eng.pdf

Světová zdravotnická organizace (WHO): „The Ecological Framework“. Dostupné z: <http://www.who.int/violenceprevention/approach/ecology/en/>

Ševčík, D., Špatenková, N. et al. *Domácí násilí. Kontext, dynamika a intervence*. Portál. Praha, 2011.

Tsai, B. „The Trend Toward Specialized Domestic Violence Courts: Improvements on an Effective Innovation“. *Fordham Law Review*, 68 (4), 1285 – 1327, 2000.

The British Psychological Society. „Women more aggressive to partners than men“. 26.6.2014. Dostupné z: <http://www.bps.org.uk/news/women-more-aggressive-partners-men>

Vaničková, Eva. *Stop tělesným trestům*. Česká společnost na ochranu dětí. Praha 2004.

Vládní strategie pro rovnost žen a mužů v České republice na léta 2014 – 2020. Úřad vlády ČR, Praha 2014. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/Aktuality/Strategie-pro-rovnost-zen-a-muzu-v-CR-na-leta-2014-2020.pdf>

Vodítka pro vypracování standardů pro programy pracující s muži dopouštějícími se domácího násilí. WWP– Práce s pachateli domácího násilí násilí v Evropě – projekt Daphne II 2006 – 2008. Dostupné z: http://www.work-with-perpetrators.eu/fileadmin/WWP_Network/redakteure/2006_-_2012/guidelines/wwp_standards_cz_2008_vers_1_1.pdf

WHO/London School of Hygiene and Tropical Medicine. *Preventing intimate partner and sexual violence against women: taking action and generating evidence*. Ženeva 2010. Dostupné z: http://www.who.int/violence_injury_prevention/publications/violence/9789241564007_eng.pdf